

Agenda Natuurinclusief Brabant

November 2025

Provincie Noord-Brabant

Voorwoord

Brabant is een prachtige provincie met een rijk en afwisselend landschap. Natuur en biodiversiteit zijn essentieel voor een gezonde leefomgeving, en vormen het fundament van een sterke economie en van ons welzijn. We willen deze rijkdom doorgeven aan onze kinderen en kleinkinderen.

Toch staat de natuur in Brabant onder druk. De ruimte is schaars en opgaven zoals woningbouw, energietransitie, landbouw en infrastructuur strijden om voorrang. Te lang is natuur gezien als bijzaak of zelfs 'hindermacht' in plaats van als onmisbare basis. Daardoor blijven kansen onbenut en nemen risico's toe voor klimaat, gezondheid en leefomgeving. We moeten dus doorpakken en kansen pakken om natuurverlies om te buigen naar herstel, zodat Brabant ook in de toekomst een gezonde en aantrekkelijke plek is om te wonen, werken, ondernemen en leven.

Dat biedt kansen, is innovatief en leuk. Slim en meervoudig de ruimte gebruiken voegt groen toe aan bestaande functies: havens, infra, woonwijken, voedselproductie, noem maar op. Het helpt Brabant tegelijkertijd om veiliger en beter te worden: hittestress tegengaan, natuurbranden voorkomen, hoosbuien opvangen, droogte temporiseren. En het brengt ons nieuwe, verbrede verdienmodellen die juist een oplossing kunnen zijn in de 'strijd om de ruimte'.

Deze Agenda Natuurinclusief Brabant brengt samenhang in de reis die we al maken richting een natuurinclusief Brabant. Hij vormt de basis voor verdere uitvoering en we ontwikkelen hem samen met onze partners door en passen hem waar nodig aan om mee te groeien met maatschappelijke ontwikkelingen.

Als provincie verankeren wij natuurinclusiviteit in al onze programma's. Tegelijkertijd is samenwerking met gemeenten, bedrijfsleven, kennisinstellingen, maatschappelijke organisaties en inwoners onmisbaar om Brabant daadwerkelijk natuurinclusief te maken.

Ik heb er alle vertrouwen in dat we deze omslag samen kunnen maken en Brabant uitbouwen tot een inspirerend voorbeeld van natuurinclusieve ontwikkeling, voor onszelf en de toekomstige generaties.

Hagar Roijackers

Gedeputeerde Natuur, Milieu en Aanpak Landelijk Gebied

Inhoud

1. Inleiding	4
1.1 Brabant natuurinclusief en biodivers in 2050	5
1.3 Doel en totstandkoming van deze agenda	8
1.4 Leeswijzer	11
2. Naar een natuurinclusief Brabant	12
2.1 Balans tussen groei en leefomgeving	13
2.2 Waarom natuurinclusiviteit nú nodig is	13
3. Wat Brabant al doet: bouwen aan een veilige en gezonde leefomgeving	15
3.1 De kwaliteit van Brabant – Visie op de Brabantse Leefomgeving	16
3.2 Waar staan we nu?	17
4. Wat Brabant gaat doen: versnellen naar een natuurinclusieve toekomst	28
4.1 Een volgende stap is nodig	29
4.2 Waar zetten we op in?	30
4.3 Communicatie en bewustwording	42
4.4 Samenwerking met onze partners	43
5. Vervolgstappen en doorkijk	44
5.1 Vervolgstappen	45
5.2 Doorkijk in de tijd	47
Begrippenlijst	48
Eindnoten	50

A photograph of a field of yellow mustard flowers in the foreground and red poppies in the background. The yellow flowers are in sharp focus, while the red poppies are blurred in the background. A green rectangular box is overlaid on the left side of the image, containing the text '1. Inleiding'.

1. Inleiding

1.1 Brabant natuurinclusief en biodivers in 2050

Natuurinclusiviteit betekent letterlijk 'de natuur inbegrepen'. Natuurinclusiviteit richt zich op het versterken van de natuur overal en voor iedereen, ook buiten de Brabantse natuurgebieden, in het landelijk en stedelijk gebied. De kern van natuurinclusiviteit is dat de economie en natuur elkaar kunnen versterken in plaats van dat economie en natuur elkaars tegenpolen zijn of worden. Natuurinclusiviteit is het creëren van mogelijkheden om maatschappelijke en economische sectoren en activiteiten (meer) in balans te brengen met de natuur. Kortom, natuur is compleet verweven in ons bestaan, ons welzijn en onze welvaart in Brabant.

Onze ambitie als provincie Noord-Brabant is een natuurinclusief en biodivers Brabant in 2050, met natuur overal en voor iedereen. Een provincie die ook buiten de wettelijk beschermde natuurgebieden – in agrarische gebieden en in dorpen en steden – royaal is voorzien van natuur, groen en water. Waar dieren en planten die er 'thuishoren' ook voorkomen omdat de juiste condities aanwezig zijn. Waar iedere Brabander in de eigen straat en buurt volop natuurervaringen opdoet en zich fysiek en mentaal gezond voelt.

Groene schoolpleinen

Schoolpleinen zijn vaak grijze stenige vlakten. De provincie Noord-Brabant stimuleert de vergroening van schoolpleinen. Inmiddels zijn ruim 400 schoolpleinen in Brabant vergroend en de komende jaren (tot 2027) komen daar nog eens 50 pleinen bij. Een groen schoolplein is niet alleen goed voor de biodiversiteit. Het is wetenschappelijk bewezen dat een groen schoolplein bijdraagt aan de gezondheid van kinderen. Een groen schoolplein gaat hittestress tegen; het zorgt voor meer beweging, betere concentratie en minder pestgedrag. Vaak is er op een groen schoolplein ook ruimte voor een schoolmoestuin, waardoor kinderen ook leren over gezond en duurzaam voedsel.

Verweven in alle Brabantse sectoren en opgaven

Natuur is inbegrepen en verweven in alle Brabantse sectoren en opgaven. Onze ambitie is om een provincie te zijn waar het natuurbeleid een integraal onderdeel vormt van al het beleid, zodat het natuurbelang nadrukkelijk meeweegt in de besluitvorming over economische, ruimtelijke en maatschappelijke opgaven en waar de hele samenleving een rol speelt: denk aan landbouw, water, energie, vrijetijdseconomie, de stad, bedrijvigheid, de financiële sector, infrastructuur, bouw, gezondheidszorg, onderwijs en cultuur.

Een gezond, duurzaam en toekomstbestendig Brabant

Onze ambitie is een provincie te zijn die vooroploopt in het ontwikkelen en toepassen van nieuwe manieren, technologieën, producten, diensten of bedrijfsmodellen die de biodiversiteit bevorderen en de natuur integreren in stedelijke en landelijke omgevingen. De provincie zorgt daarmee voor een veerkrachtige, toekomstbestendige economie. De combinatie van innovatie, duurzaamheid en natuur biedt niet alleen economische kansen, maar draagt ook bij aan een gezondere en duurzamere leefomgeving voor toekomstige generaties.

"Natuur is compleet verweven in ons bestaan, ons welzijn en onze welvaart in Brabant."

Natuurinclusieve principes

In een natuurinclusief Brabant:

- Is natuur als vanzelfsprekend verweven in ons denken en doen in Brabant. We voelen ons nauw verbonden met en onderdeel van de natuur.
- Nemen we de waarde van de Brabantse natuur mee in onze sociale, economische en ruimtelijke keuzes.
- Gaan we uit van de positieve kracht van de Brabantse natuur. Natuur is de basis voor onze gezondheid, een duurzame economie en brede welvaart.
- Is de Brabantse natuur een oplossing bij maatschappelijke opgaven, door de inzet van op natuur gebaseerde oplossingen.
- Behouden en verrijken we de Brabantse natuur in plaats van deze schade toe te brengen.
- Is de Brabantse natuur overal en bereikbaar voor iedereen.

Natuurinclusief Brabant

Het beleid en handelen van de provincie is uitgewerkt in verschillende programma's:

De natuurlijke basis van Brabant

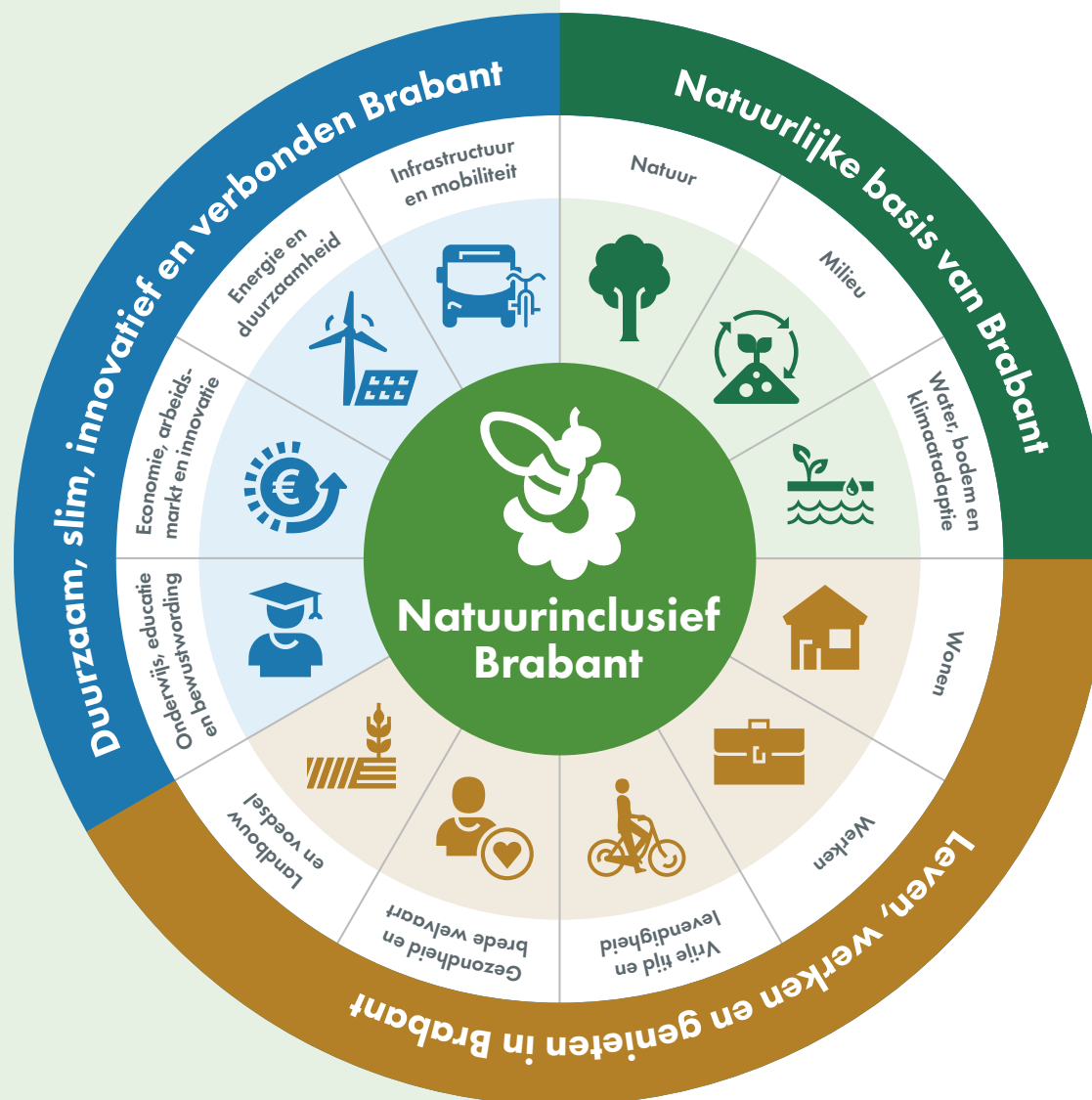
- Natuur
- Milieu
- Water, bodem en klimaatadaptatie

Leven, werken en genieten in Brabant

- Wonen
- Werken
- Vrije tijd en levendigheid
- Gezondheid en brede welvaart
- Landbouw en voedsel

Een duurzaam, slim, innovatief en verbonden Brabant

- Onderwijs, educatie en bewustwording
- Economie, arbeidsmarkt en innovatie
- Energie en duurzaamheid
- Infrastructuur en mobiliteit

1.3 Doel en totstandkoming van deze agenda

Positionering van de Agenda Natuurinclusief Brabant

Met deze Agenda Natuurinclusief Brabant geven we als provincie Noord-Brabant uitwerking aan het Bestuursakkoord 2023-2027: Samen maken we Brabant!¹, waarin we hebben opgenomen dat we doorgaan met de Agenda Natuurinclusief Brabant en het Actieplan 'Vergroening'. Zo bouwen we voort op het Beleidskader Natuur 2030² en de Uitvoeringsagenda Natuur 2023-2027³, waarin Brabant Natuurinclusief als pijler 2 is opgenomen. De Agenda Natuurinclusief heeft ook een sterke relatie met pijler 3 'Natuur voor en door Brabanders'. Als uitwerking van pijler 3 is er een community of practice 'Samen Brabant Vergroenen' gestart. Dit is een open netwerk van partijen gericht op het vergroten van de slagkracht en het versterken van samenwerkingen om meer Brabanders te betrekken bij de vergroening van Brabant.

De Agenda is daarmee geen losstaand document, maar een strategisch instrument dat richting geeft aan de provinciale inzet én uitnodigt tot een brede maatschappelijke beweging. De agenda markeert het startpunt van een volgende fase: het verbreden en verdiepen van natuurinclusief denken en doen in heel Brabant. Dat vraagt om samenwerking met gemeenten, bedrijven, waterschappen, kennisinstellingen, maatschappelijke organisaties én inwoners.

Aansluiting bij nationale en internationale kaders

Deze Agenda Natuurinclusief Brabant sluit aan bij internationale en landelijke ontwikkelingen zoals de Convention on Biological Diversity (CBD) Montreal⁴, de Europese Biodiversiteit Strategie⁵, de Europese Natuurherstelwet⁶ en de Landelijke Agenda Natuurinclusief 2.0⁷ en vertaalt deze naar de Brabantse context. Daarnaast sluit deze Agenda Natuurinclusief Brabant aan bij onderzoeken en nieuwe inzichten. Een voorbeeld hiervan is 'true pricing', een methode om de verborgen maatschappelijke kosten van producten, zoals schade aan het milieu en de samenleving, te berekenen en toe te voegen aan de reguliere marktprijs. In opdracht van het ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (LVVN) is het rapport 'Impactassessment Verordening Natuurherstel'⁸ opgesteld. Het rapport laat zien dat de maatschappelijke baten van natuurherstel ruimschoots opwegen tegen de kosten. Natuurinclusief handelen is daarmee niet alleen noodzakelijk, maar ook economisch verstandig beleid.

Biodiversiteitsverlies vormt een groeiend financieel risico voor banken, pensioenfondsen en verzekeraars. Nederlandse financiële instellingen investeren en beleggen in bedrijven die sterk afhankelijk zijn van ecosysteemdiensten zoals bestuiving, hout en bodemvruchtbaarheid. Verlies van deze diensten bedreigt economische activiteiten en leidt tot fysieke risico's.

Van versnippering naar samenhang

Ondanks de vele acties die momenteel in Brabant plaatsvinden, ontbreekt het nog aan een structurele en integrale benadering op het gebied van natuurinclusiviteit. Natuur wordt vaak gezien als een restpost, externe factor of zelfs als een 'hindermacht' in plaats van als een volwaardig en onmisbaar onderdeel van economisch, ruimtelijk en maatschappelijk beleid. Hierdoor blijven waardevolle kansen onbenut en ontstaan er tegelijkertijd risico's op het gebied van klimaatadaptatie, gezondheid en ruimtelijke kwaliteit. Deze Agenda helpt om dat te kantelen: van versnipperde initiatieven naar een samenhangende aanpak, met gedeeld eigenaarschap en bundeling van kennis en uitvoeringskracht.

De rol van de provincie:

richting geven, beweging stimuleren en mogelijk maken

De provincie Noord-Brabant heeft een wettelijke, kaderstellende en coördinerende verantwoordelijkheid voor natuur. Vanuit deze rollen is het logisch én noodzakelijk dat de provincie natuurinclusief denken en handelen actief oppakt. Dat doen we binnen de eigen invloedssfeer - zoals infrastructuur, ruimtelijke ordening, grondgebruik, gebiedsontwikkeling en aanbestedingen - door natuurinclusiviteit structureel te verankeren in beleid en uitvoering.

Tegelijkertijd reikt natuurinclusiviteit verder dan onze directe bevoegdheden.

In domeinen zoals gezondheid, wonen en het sociaal-maatschappelijk veld ligt onze rol vooral in het stimuleren, aanjagen, faciliteren en mogelijk maken van initiatieven. We brengen partijen samen, delen kennis en goede voorbeelden, en ondersteunen lokale en regionale coalities die bijdragen aan een natuurinclusieve leefomgeving. Zo bouwen we samen aan een Brabant waarin natuur een vanzelfsprekend onderdeel is van ons dagelijks leven en beleid.

We erkennen dat we niet alles kunnen doen. Daarom maken we scherpe keuzes: we richten ons in de eerste plaats op die gebieden en opgaven waar natuurinclusiviteit de grootste maatschappelijke meerwaarde biedt, zoals gezondheid, klimaatadaptatie en ruimtelijke kwaliteit.

N272 van Boxmeer naar Beek en Donk

De N272 van Boxmeer naar Beek en Donk was toe aan groot onderhoud. Hierbij is meerwaarde gecreëerd voor mensen, milieu en biobased en circulaire economie. Milieu en economie werden gediend door de toepassing van biobased materialen. Zo is het bitumen in het asfalt gemaakt uit afval van de houtindustrie, zijn de vangrails gemaakt van groenafval en zijn de verkeersborden van karl, plantenvezels en biohars. De aanplant van groen gebeurt door de planten in een afbreekbare pot direct in de grond te plaatsen. De pot wordt afgebroken en is meteen meststof. Fietspaden zijn vernieuwd met beton dat bestaat uit honderd procent hergebruikt puingranulaat en vijftig procent hergebruikt zand. Dat bespaart behalve grondstoffen ook weer CO₂-uitstoot.

Een dynamisch proces: versterken van de natuurinclusieve beweging

De Agenda Natuurinclusief Brabant is geen eindpunt, maar een dynamisch proces dat meebeweegt met maatschappelijke en bestuurlijke ontwikkelingen. Het laat zien wat er al gebeurt in Brabant en het biedt handelingsperspectief en stimuleert concrete actie. Zo zetten we de beweging in gang en werken we samen toe naar een natuurinclusieve samenleving waarin natuur een vanzelfsprekend onderdeel is van beleid, economie en dagelijks leven. Deze Agenda Natuurinclusief Brabant nodigt uit tot samenwerking met gemeenten, bedrijven, waterschappen, kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties en alle Brabanders om natuurinclusief denken en doen te stimuleren.

**"De agenda
Natuurinclusief
Brabant is
geen eindpunt,
maar een
dynamisch proces."**

2019	2020-2021	2022	2023	2024	2025
Natuurtop Rijk en de provincies presenteren het ambitiesdocument 'Nederland Natuurpositief'.	Contourschets Contourschets Agenda Natuurinclusief met ambities en kansen voor een natuur-inclusieve samenleving.	Agenda Natuur-inclusief 1.0 Eerste versie met acties en ambities vanuit acht maatschappelijke domeinen.	Agenda Natuur-inclusief 2.0 Vernieuwde agenda breidde de focus uit naar 10 domeinen.	Appreciatie door IPO De provincies onderschrijven de ambities van de agenda.	

1.4 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 – Naar een natuurinclusief Brabant – leggen we uit waarom natuurinclusiviteit juist nu zo urgent is. Dit hoofdstuk schetst de uitdagingen waar Brabant voor staat én de kansen voor natuurinclusiviteit om deze uitdagingen het hoofd te bieden.

In hoofdstuk 3 – Wat Brabant al doet: bouwen aan een veilige en gezonde leefomgeving – beschrijven we wat er op dit moment al gebeurt in Brabant op het gebied van natuurinclusiviteit. Dit doen we aan de hand van een indeling in drie portfolio's, te weten:

- De natuurlijke basis van Brabant;
- Leven, werken en genieten in Brabant;
- Een duurzaam, slim, innovatief en verbonden Brabant.

Elk portfolio bestaat uit een bundeling van samenhangende programma's. Aan het begin van iedere paragraaf lichten we toe welke programma's dat zijn.

Hoofdstuk 4 – Wat Brabant gaat doen: versnellen naar een natuurinclusieve toekomst – beschrijft de provinciale inzet voor de komende jaren. Ook hier hanteren we dezelfde indeling in drie portfolio's gehanteerd. Daarnaast gaat dit hoofdstuk in op de wijze waarop we als provincie samenwerkt met partners om de natuurinclusieve ambities te realiseren.

In hoofdstuk 5 – Vervolgstappen en doorkijk – sluit de agenda af met een doorkijk naar de vervolgstappen. Hier lichten we toe hoe we als provincie, samen met partners, verder werken aan uitvoering en monitoring en het versterken van de natuurinclusieve beweging in Brabant.

Door de gehele agenda heen hebben we actuele Brabantse praktijkvoorbeelden opgenomen die laten zien hoe natuurinclusiviteit in de praktijk vorm krijgt.

2. Naar een natuurinclusief Brabant

2.1 Balans tussen groei en leefomgeving

Brabant groeit. Er komen meer mensen, meer woningen en meer bedrijvigheid. Dat is mooi, maar het zet de leefruimte onder druk. Brabant staat daarmee voor grote maatschappelijke opgaven: de woningbouwopgave, de energietransitie, de doorontwikkeling van de landbouw, het herstel van bodem- en waterkwaliteit, het behoud van biodiversiteit, en het omgaan met klimaatextremen. Tegelijkertijd willen we zorgen voor bereikbaarheid, gezondheid en veiligheid. Al deze opgaven strijden om dezelfde schaarse ruimte.

Zonder integrale oplossingen dreigt Brabant vast te lopen. Bouwprojecten stagneren door milieubeperkingen, de leefomgeving wordt minder gezond, bedrijventerreinen verliezen aantrekkingskracht, en de kosten voor herstel en aanpassing nemen toe. De kwaliteit van onze bodem, lucht en water verslechtert, en de biodiversiteit blijft afnemen. Klimaatextremen zoals droogte, hitte en wateroverlast raken steeds meer inwoners en brengen schade toe aan infrastructuur, gezondheid en economie. Afnemende biodiversiteit en milieuschade ondermijnen onze welvaart.

De maatschappelijke urgentie om de huidige trends te doorbreken neemt steeds verder toe. De uitdagingen waar Brabant voor staat vragen om een nieuwe manier van denken en handelen. Natuurinclusiviteit biedt hiervoor een krachtig antwoord.

**"Een toekomstbestendig
Brabant begint bij een
sterke natuurlijke basis."**

2.2 Waarom natuurinclusiviteit nú nodig is

Natuur vormt immers de basis van ons leven. Ze zuivert de lucht die we inademen, bergt het water dat we drinken, voedt de bodem waarop we bouwen en verbouwen, en slaat CO₂ op. Ze biedt bescherming tegen hitte en wateroverlast, voorkomt ziekten en plagen, en maakt onze leefomgeving aantrekkelijk en gezond. Groen zorgt voor ontspanning, ontmoeting en samenhang tussen mensen. Zonder natuur zou Brabant niet kunnen bloeien; niet economisch, niet sociaal en niet ecologisch.

Door natuur niet als afzonderlijk thema te zien, maar als vanzelfsprekend onderdeel van al ons doen en laten, versterken we de veerkracht van de provincie. Natuurinclusiviteit is geen luxe, maar een noodzaak: de sleutel tot een Brabant waarin economie, ecologie en samenleving elkaar versterken:

- Een toekomstbestendig Brabant begint bij een sterke natuurlijke basis. Water en bodem vormen het fundament van onze leefomgeving, voor de landbouw en economie. Een gezonde bodem en goed waterbeheer zijn onmisbaar voor voedselproductie, biodiversiteit en klimaatbestendigheid. Door bijvoorbeeld beekdalen te herstellen en water vast te houden in het landschap, kunnen we droogte en wateroverlast tegengaan.
- Ook in onze steden en dorpen is natuur van onschatbare waarde. Meer groen in de bebouwde omgeving zorgt voor verkoeling op warme dagen, schone lucht en een prettige leefomgeving. Het bevordert de gezondheid, verhoogt de leefbaarheid en maakt Brabant tot een plek waar mensen graag wonen, werken en blijven.
- Natuurinclusief denken betekent ook anders kijken naar hoe we bouwen, werken en recreëren. Wonen in Brabant gaat verder dan huizen neerzetten: het gaat om buurten die bijdragen aan biodiversiteit, gezondheid en gemeenschapszin.
- Op bedrijventerreinen zorgt vergroening niet alleen voor een prettige werkomgeving en minder stress, maar ook voor verbinding tussen stad en platteland.

- In de landbouw biedt natuurinclusieve en extensieve voedselproductie kansen voor gezonde bodems, schonere water en een robuust landschap – een toekomst waarin de Brabantse boer een sleutelrol speelt.
- Ook in onze vrije tijd is de waarde van natuur voelbaar. Van kloosterroutes tot sportvelden en festivals: het Brabantse landschap vormt het decor van ontspanning, ontmoeting en identiteit. Groen verbindt mensen met hun omgeving en versterkt het welzijn en de trots van Brabanders.
- Een groene omgeving trekt bedrijven, toeristen en talent aan. Innovaties die natuur en technologie combineren, creëren nieuwe banen en versterken de positie van Brabant als vooruitstrevende regio. Onderwijs speelt hierbij een belangrijke rol: door jonge mensen te leren denken en werken vanuit duurzaamheid en natuurinclusiviteit, bouwen we aan de kennis en houding die nodig zijn voor de toekomst.
- Ook bij de overstap naar duurzame energie kan natuur een bondgenoot zijn. Zonnevelden en windparken die met oog voor natuur worden ontworpen, leveren niet alleen schone energie op, maar dragen ook bij aan biodiversiteit en de kwaliteit van de leefomgeving.

Door natuurinclusiviteit centraal te stellen, leggen we een stevig fundament onder de Brabantse toekomst. Natuur is geen kostenpost of hindermacht, maar een investering in de gezondheid, veiligheid, leefbaarheid en welvaart van de Brabanders. Als we de natuur de ruimte geven, geeft zij die ruimte aan ons terug – en zorgen we ervoor dat het in Brabant, nu en later, goed wonen, werken en leven blijft.

Mooi Maasvallei

In de regio's Noord-Limburg en het Land van Cuijk werken zorg- en welzijnspartijen samen in het Platform Mooi Maasvallei. Er wordt gebouwd aan leefbare dorpen en wijken, aan toegankelijke natuur, aan gelijke kansen, aan innovatieve en robuuste economie en aan slim toegepaste technologie. Dit wordt gedaan in een netwerk van organisaties. Dichtbij en samen met inwoners. Hierbij wordt natuur ingezet om gezondheidsklachten te verhelpen en te voorkomen. De provincie subsidieert dit en zorgt ervoor dat opgedane kennis verder verspreid wordt.

A young man in a black jacket is climbing a rope net structure made of wooden posts and black ropes. He is smiling and looking back over his shoulder. In the background, other people are visible, some sitting on a bench and others standing, in a lush green park setting with trees and grass. A body of water is visible in the foreground.

3. Wat Brabant al doet: bouwen aan een veilige en gezonde leefomgeving

3.1 De kwaliteit van Brabant – Visie op de Brabantse Leefomgeving

Als provincie Noord-Brabant zetten we ons al op uiteenlopende manieren in voor het versterken van natuur en biodiversiteit. Dat doen we niet alleen in de bestaande natuurgebieden, maar ook daarbuiten, in het stedelijk en landelijk gebied in Brabant.

Natuur is in het overkoepelend beleid van de provincie een basisvoorwaarde voor een gezonde leefomgeving: samen met voldoende en schoon water, een vruchtbare bodem en schone lucht vormt zij de fundamenteën voor een duurzame ontwikkeling in de provincie. Dit grijpt terug op de basisopgave in de Brabantse Omgevingsvisie⁹: een veilige en gezonde leefomgeving en een goede omgevingskwaliteit.

De manier van samenwerken, met 'diep, rond en breed', en de toepassing van de kernwaarden uit de Omgevingsvisie geeft richting aan het handelen van de provincie. Dit is uitgewerkt in het beleidskader Leefomgeving, waarin staat hoe de provincie stuurt op omgevingskwaliteit. Het diep, rond en breed werken uit de Omgevingsvisie hebben we daarin uitgewerkt in vijf stelregels (zie figuur).

De vijf stelregels zijn:

Het beleid en handelen van de provincie is uitgewerkt in verschillende programma's. In de volgende paragraaf wordt een overzicht gegeven van wat we als provincie al doen op het gebied van natuurinclusiviteit.

De natuurlijke basis van Brabant:

Water & Bodem, inclusief Klimaatadaptatie, Natuur, Aanpak Stikstof, Milieu).

Leven, werken en genieten in Brabant:

Wonen, Werken & Leefomgeving, Landbouw & Voedsel, Cultuur en Erfgoed, Sport & Vrijetijd.

Een duurzaam, slim, innovatief en verbonden Brabant:

Multimodale Bereikbaarheid, Slimme & Groene Mobiliteit, Economie, Kennis & Talentontwikkeling en Energie.

3.2 Waar staan we nu?

De natuurlijke basis van Brabant

De provincie werkt aan een toekomstbestendige leefomgeving waarin natuur, water, bodem, klimaat, biodiversiteit, stikstof en milieu integraal en natuurinclusief worden benaderd. De volgende provinciale programma's dragen daar direct aan bij:

- Water & Bodem, inclusief Klimaatadaptatie
- Natuur
- Aanpak Stikstof
- Milieu

Water en bodem als fundament voor een klimaatbestendig Brabant

Het Regionaal Water- en Bodem Programma¹⁰ (RWP) 2022-2027 vormt de basis voor een klimaatadaptief Brabant met schoon, voldoende en veilig water en een vitale bodem. Het principe 'Water en Bodem sturend' is leidend in onze ruimtelijke keuzes en stimuleert herstel van natuurlijke systemen, zoals het laten meanderen van beken en het verhogen van grondwaterpeilen. Deze opgaven zijn ook van belang voor vrijwel alle andere provinciale opgaven en in het bijzonder voor natuur en biodiversiteit in Brabant.

Op basis van de Europese Kaderrichtlijn Water¹¹ (KRW) streeft de provincie naar goede ecologische en chemische waterkwaliteit in alle waterlichamen (onder andere beken en kreken) in Brabant. Het RWP draagt hieraan bij door maatregelen te nemen die de waterkwaliteit verbeteren en de verontreiniging van grond- en oppervlaktewater tegengaan.

Via onze Droogteagenda¹² en het Breed Bestuurlijk Grondwateroverleg nemen we maatregelen om de grondwatervoorraad aan te vullen en verdroging tegen te gaan. We zetten in op vergroening, klimaatrobuuste beeklandschappen en een klimaatbestendige leefomgeving¹³, ondersteund door subsidies en samenwerking met gemeenten. We bieden ook hulpmiddelen, zoals het platform Klimaatadaptatie Brabant¹⁴ om klimaatadaptatie te integreren in omgevingsvisies. Ons beleid sluit aan op de Landelijke maatlat voor een groene en klimaatadaptieve gebouwde omgeving¹⁵.

Project Inwoners aan Zet

Het project 'Inwoners aan Zet' is gestart om inwoners en gemeenten van Waterschap De Dommel te ondersteunen bij het aanpassen van de buurt aan klimaatverandering en tegelijkertijd de biodiversiteit te versterken. Zo worden inwoners bijvoorbeeld gestimuleerd om hun tuinen te vergroenen en slimmer om te gaan met water. Verschillende gemeenten in Brabant nemen deel aan Inwoners aan Zet.

Robuuste, inclusieve en verbonden natuur

Als provincie werken we via ons Beleidskader Natuur 2030¹⁶ en onze Uitvoeringsagenda Natuur 2023–2027¹⁷ aan een robuuste, inclusieve en verbonden natuur. Dat doen we samen met de natuurpartners, vrijwilligersorganisaties, ondernemers en Brabanders. Centraal staat het realiseren van het Natuurnetwerk Brabant, het herstel van stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden, en het versterken van biodiversiteit in zowel landelijk als stedelijk gebied. Zo werken we in het landelijk gebied aan tien procent groenblauwe dooradering in 2050, in samenwerking met gemeenten en waterschappen. De provincie stelt subsidies beschikbaar voor het ontsnipperen van gemeentewegen. Het Actieplan Brabantse Bomen 2.0¹⁸ richt zich op het aanleggen van nieuw bos en het gezonder maken van bestaande bossen. Dit draagt bij aan het klimaat en de biodiversiteit, zorgt voor schone lucht, biedt ruimte voor recreatie, houdt water vast en ondersteunt gezondheid en welbevinden. Bovendien is verbonden, vitale, 'sponzige' natuur weerbaarder tegen natuurbranden.

In het stedelijk gebied stimuleert de provincie op diverse manieren de vergroening, onder meer via de community of practice 'Samen Brabant Vergroenen'¹⁹, via de groene schoolpleinen, via buurtfondsen en de samenwerking met partners als IVN en Stichting Steenbreek. We zetten in op meer groen in de directe omgeving met als concrete doelstelling dat het aantal vierkante meters groen per gemeente in de bebouwde kom in 2030 met vijf procent is toegenomen ten opzichte van 2023.

Als provincie willen we een sterkere biodiversiteit combineren met het verduurzamen van woningen en andere gebouwen. Hiervoor hebben we de aanpak van Soortenmanagementplannen²⁰ ontwikkeld. Deze methodiek is niet alleen gericht op de bescherming van bedreigde diersoorten zoals vleermuizen en gierzwaluwen, maar ook op een versnelling van bouwen en verbouwen. Wij stimuleren gemeenten om een soortenmanagementplan op te stellen en natuurvriendelijk isoleren vorm te geven.

Van Gogh Nationaal Park nieuwe stijl

Van Gogh NP is het eerste Nationale Park nieuwe stijl. In Van Gogh Nationaal Park werken ruim 70 Brabantse partners aan een mooie, gezonde en groene leefomgeving. Met prachtige natuur en vitaal boerenland midden in een economisch krachtige regio. Met groen tot in het hart van de steden en dorpen. Met het lef en de verbeeldingskracht van Vincent van Gogh bouwen partners samen het landschap van de toekomst. Van Gogh Nationaal Park werkt via een vijftal focusprogramma's aan een toekomstbestendig landschap waarin natuur, landbouw, recreatie en leefomgeving elkaar versterken.

Gebiedsgerichte aanpak en Aanpak Landelijk Gebied

Natuurinclusief werken is verankerd in de Gebiedsgerichte Aanpak²¹ (GGA). In de gebiedsgerichte aanpak werkt de provincie samen met verschillende organisaties aan een sterk Brabants buitengebied en sturen we op duurzaam en extensief grondgebruik²². Samen zoeken we met oog voor verbreed (agrarisch) ondernemerschap naar slimme combinaties van oplossingen om de kwaliteit van water, bodem en lucht op orde te brengen en de effecten van klimaatverandering te verminderen. Dat helpt de natuur en biodiversiteit om zich te herstellen én biedt toekomstperspectief voor de landbouw. Met de Aanpak Landelijk Gebied versterken we als provincie de uitvoeringskracht in de gebiedsgerichte aanpak en door de versnelde uitvoering van de projecten komen de resultaten ook sneller tot stand. Hierbij gaat het om kwetsbare gebieden zoals beekdalen, overgangsgebieden rond Natura 2000-gebieden, Natte Natuurparels en grondwaterbeschermingsgebieden.

Verminderen stikstofuitstoot

Via onze Brabantse Ontwikkelaanpak Stikstof (BOS) 2.0²³ zetten we in op het verminderen van de stikstofuitstoot. Dit versterkt kwetsbare natuur en maakt economische en maatschappelijke ontwikkelingen weer mogelijk, wat bijdraagt aan de brede welvaart in Brabant.

Verbeteren milieucondities

In ons Beleidskader Milieu 2030²⁴ en onze Uitvoeringsagenda Milieu 2024-2027²⁵ hebben we doelen geformuleerd voor thema's als zeer zorgwekkende stoffen, externe veiligheid, geluid- en lichthinder, bodemkwaliteit en dierenwelzijn. Ons beleid draagt bij aan het verbeteren van milieucondities voor natuur en biodiversiteit, zoals een betere luchtkwaliteit, een betere bodemgezondheid en het tegengaan van verontreinigingen. Bij de vergunningverlening voor ontgrondingen stellen we als vereiste dat er een kwaliteitsimpuls wordt gerealiseerd waarbij natuurontwikkeling een grote rol speelt.

Ecologisch beheren eikenprocessierups

Nestkasten hangen om mezen aan te trekken, kruiden en bloemen bevorderen in bermen en klimop laten groeien in eikenbomen. Het zijn enkele van de concrete aanbevelingen uit het project LIFE Eikenprocessierupsgericht op (groen)beheer. Het ultieme doel van het project is om bijna geen biociden meer te gebruiken bij het beheer van de eikenprocessierups.

Leven, werken en genieten in Brabant

De provincie Noord-Brabant werkt aan een leefomgeving waarin natuur en mens elkaar versterken. De volgende provinciale programma's dragen daar direct aan bij:

- Wonen, Werken & Leefomgeving
- Landbouw & Voedsel
- Cultuur en Erfgoed, Sport & Vrijetijd

Richting een duurzaam stedelijk netwerk

Met ons beleid sturen we als provincie Noord-Brabant richting een duurzaam samenhangend stedelijk netwerk met een goede leefomgevingskwaliteit en aandacht voor het belang van natuurinclusiviteit, waarbij:

- het bodem- en watersysteem de basis vormt voor verstedelijking en natuur en landschap meegroeien met de verstedelijking;
- het principe 'inbreiden vóór uitbreiden' centraal staat;
- we ruimte claimen voor natuurlijke processen en we stedelijke ontwikkeling verbinden aan het gericht versterken van de kwaliteit van de leefomgeving, landschap en natuur;
- we nabij en in het stedelijk gebied actief landschap en natuur ontwikkelen als integraal onderdeel van de groei van het stedelijk gebied en het intensievere gebruik;
- we natuur inzetten om de kwaliteit van de stad te versterken door groene wijken en buurten te creëren met schone lucht en ruimte om te spelen en te ontspannen;
- we natuur ook inzetten om de problematiek van wateroverlast, hittestress, ecologische achteruitgang en stikstofdepositie in het stedelijk gebied aan te pakken.

Verstedelijking als aanjager van maatschappelijke ontwikkelingen

In onze provinciale beleidskaders en uitvoeringsagenda's (o.a. Beleidskader Wonen en Werken²⁶) zien we verstedelijking niet alleen als een ruimtelijke opgave, maar ook als een aanjager van maatschappelijke ontwikkelingen. Denk daarbij aan energiebesparing, het terugdringen van broeikasuitstoot, klimaatadaptatie, circulair en biobased bouwen, natuurinclusieve oplossingen en vergroening. Hierbij werken we als provincie nauw samen met andere (decentrale) overheden en maatschappelijke partners.

Medinacomplex Eindhoven

Het Medinacomplex is een bijzonder woon- en werkgebouw in het hart van Eindhoven, gebouwd binnen de oude middeleeuwse stadsgrenzen van de stad. Sinds de oplevering in 1999 biedt Medina een unieke combinatie van modern wonen en groen in het centrum van de stad. Het gebouw staat bekend om zijn prachtige “Hangende Tuinen van Eindhoven,” die een oase van rust en natuur vormen in het stedelijke landschap.

Vergroenen en verduurzamen van werklocaties

Het vergroenen en verduurzamen van werklocaties is een belangrijke provinciale opgave die we hebben opgenomen in ons beleid, onder andere omdat werklocaties extra gevoelig zijn voor de gevolgen van klimaatverandering (hittestress, wateroverlast) vanwege de hoge mate van verharding. We pakken dat aan via de Grote Oogst-aanpak²⁷ en het kennis- en innovatieprogramma Werklandschappen van de Toekomst²⁸. Op het gebied van natuurinclusiviteit positioneren we bedrijventerreinen als verbindende natuurschakels tussen het stedelijk en landelijk gebied. Ook bekijken we of de ontwikkeling van nieuwe terreinen kunnen koppelen aan de aanleg van nieuw bos, als onderdeel van een natuurinclusieve gebiedsontwikkeling.

Meer gezonde jaren en brede welvaart met de kracht van natuur

Ons beleid op het gebied van gezondheid hebben we verankerd in het Beleidskader Gezondheid 2021-2030²⁹ en de Uitvoeringsagenda Gezondheid 2024-2027³⁰, met als hoofddoelstelling dat er per Brabander drie gezonde levensjaren bij zouden moeten komen in 2030. Hier werken we aan door gezondheid continu te verbeteren via alle provinciale programma's en door focus te leggen op positieve gezondheid: welzijn, veerkracht en preventie. Natuur draagt bij aan fysieke en mentale gezondheid. De coronapandemie onderstreepte het belang van toegankelijke natuur, zowel in buitengebieden als binnenstedelijk (zoals groene schoolpleinen). Daarnaast hebben we een aparte Uitvoeringsagenda Brede Welvaart 2024-2027³¹, waarin we brede welvaart zien als de kwaliteit van leven nu én voor toekomstige generaties.

Natuurinclusieve landbouw

Natuur- en landschapsinclusieve landbouw³² is één van de vier hoofddoelstellingen in het Brabantse landbouw- en voedselbeleid. Daarbij onderscheiden we twee ontwikkelingsrichtingen: in overgangszones rondom de Brabantse natuurgebieden de ontwikkeling naar natuurinclusieve landbouw (circa twintig procent van het landbouwareaal) en daarnaast de meer hoogproductieve landbouw waar ook transitie naar meer natuurinclusiviteit nodig zijn (circa tachtig procent van het landbouwareaal). In beide gebieden streven we als provincie naar een basiskwaliteit natuur en geven we invulling aan de groenblauwe dooradering. Doelsturing richting natuurinclusieve landbouw wordt een belangrijk thema, dat zal zorgen voor een meer afgebakende definitie van natuurinclusieve landbouw. Ook deelt het natuurinclusieve landbouw in meerdere niveaus in en koppelt het sturen op doelen aan natuurinclusieve landbouw.

Als provincie hebben we verschillende manieren om te zorgen voor meer natuurinclusiviteit, een vitalere bodem en schoon (grond)water, onder andere:

- verschillende regelingen³³ gericht op het uitwerken van een natuurinclusief bedrijfsmodel, individuele coaching en ondersteuning, cursussen en inspiratiesessies;

- een grondregeling natuurinclusieve landbouw om meer grond onder het bedrijf te krijgen;
- de inzet op biobased ketens, zoals vezelhenep voor de bouw;
- een biodiversiteitsmonitor voor prestatiebeloning op het gebied van duurzaamheid en biodiversiteit;
- stimuleringsregelingen voor landschap, agrarisch natuurbeheer en voedselbossen (zie ook onder natuur);
- duurzame pachtvoorwaarden (vanaf 2027 op alle provinciale gronden);
- innovatie in stalsystemen en om emissies te beperken;
- een handreiking voor natuurinclusieve melkveehouderij³⁴ om boeren te helpen om via een extensieve bedrijfsvoering de ammoniakemissie te reduceren;
- financiering van innovatieprojecten die onder andere bijdragen aan een afname van gewasbeschermingsmiddelen en aan beter en preciezer bemesten;
- Het project BodemUP Brabant voor vitale bodem en ons 'Actieplan gewasbeschermingsmiddelen';
- Agroforestry Netwerk Brabant met plannen voor vijfhonderd tot duizend hectare extra boslandbouw.

Natuurinclusieve landbouw

De provincie Noord-Brabant ondersteunt en faciliteert veehouders om de stap te maken van gangbare landbouw naar natuurinclusieve grondgebonden landbouw. De provincie biedt begeleiding en ondersteuning aan veehouders bij de omschakeling naar een natuurinclusieve bedrijfsvoering. De provincie zet €30 miljoen in om via een grondregeling ondernemers in staat te stellen extra gronden aan te kopen. Hierbij koopt de provincie een deel van de grond die de ondernemer via een erfpachtcontract (26 jaar) in gebruik kan krijgen. Voorwaarde is dat het gebruik moet leiden tot verbetering van het bodem- en watersysteem, verbetering van de biodiversiteit en een aantrekkelijker landschap.

Cultuur, sport en natuur voor iedereen

Ons integrale Beleidskader Levendig Brabant 2030³⁵ en onze Uitvoeringsagenda Levendig Brabant 2024-2027³⁶ brengen beleid voor cultuur, erfgoed, sport en vrijetijd samen met als overkoepelende ambitie: Brabant levendig en aantrekkelijk maken voor inwoners, bezoekers en buitenlandse werknemers, waarbij ook groepen meedoen die we nu minder goed bereiken.

Wij als provincie zoeken een balans tussen natuurbehoud en recreatie via het indelen van een gebied in rustige natuurzones en recreatiezones (zonering), betere ontsluiting van minder bekende gebieden en slimme inrichting van routes, parkeerplaatsen en natuurpoorten, zoals in het Interreg project MONA³⁷. Onze subsidieregeling Levendig Brabant verbetert de omgevingskwaliteit door cultuurhistorie, landschap, natuur, water en bodem integraal mee te nemen, bijvoorbeeld via de Cultuurhistorische Waardenkaart³⁸ en het project Watermolenlandschappen³⁹. Daarnaast stimuleert het programma 'Challenges' om mensen met 'bewegingsarmoede' doelgroepgericht in beweging te krijgen. Hierbij speelt groen in wijken een belangrijke rol, omdat dit helpt om meer mensen tot bewegen aan te zetten.

Een duurzaam, slim, innovatief en verbonden Brabant

De provincie werkt aan een toekomst voor Brabant waarin mobiliteit, energie, economie en talentontwikkeling elkaar versterken en bijdragen aan een duurzame, slimme en verbonden samenleving. De volgende provinciale programma's dragen daar direct aan bij:

- Multimodale Bereikbaarheid
- Slimme & Groene Mobiliteit
- Economie, Kennis & Talentontwikkeling
- Energie

Biodiversiteitsbelang bij onderhoud provinciale infrastructuur

Voor de provinciale infrastructuur is onze Uitvoeringsagenda Herijking Kwaliteit Onderhoud Provinciale Infrastructuur 2023–2027⁴⁰ (ofwel KOPI) van belang. In het KOPI hebben we de onderhoudskwaliteit van de provinciale infrastructuur vastgelegd en stellen we vast wat er qua beheer en onderhoud de komende jaren gaat gebeuren. Als ambitie op het punt van biodiversiteit hanteren we niveau 2. Dit betekent dat we ten eerste aan de eisen van niveau 1 voldoen. Deze zijn gedefinieerd als:

- Het laten bijdragen van groen langs provinciale wegen aan het bevorderen van de biodiversiteit in een gebied via de bescherming van leefgebieden en bestrijding van invasieve- en plaagsoorten.
- Het handhaven van de natuurlijke verbindingen en mitigatie van negatieve effecten als gevolg van doorsnijding door infrastructuur conform wettelijke normen.

Om de doelen te bereiken, heffen we voor bepaalde diersoorten knelpunten op via ecoducten of faunapassages (ontsnipperingsbeleid). Inmiddels hebben we er in totaal zo'n 1700 faunavoorzieningen gerealiseerd. Dit beleid hebben we verbonden met de realisatie van de ecologische verbindingzones (EVZ's) die nodig zijn voor het functioneren van het Natuurnetwerk Brabant. Als provincie stimuleren we ook andere partijen om deze knelpunten op te lossen. Verder voeren we ecologisch bermbeheer, waardoor kruiden en bloemen meer ruimte krijgen en er meer ruimte is voor diersoorten om de wegen te benutten als verbinding tussen hun leefgebieden.

Ook wegen we duurzaamheid structureel mee bij de gunning van opdrachten aan de markt.

Aantrekkelijke en gezonde woon- en leefomgeving als randvoorwaarde

Biodiversiteit, milieu- en waterbeheer en luchtkwaliteit spelen een steeds grotere rol bij economische afwegingen. Deze aspecten worden steeds meer een randvoorwaarde voor economische ontwikkeling. Dit omdat kwalitatief hoogwaardige natuur een belangrijke factor is die bijdraagt aan het aantrekken van nieuwe mensen voor de Brabantse kenniseconomie. De provincie zet zich in voor het zorgvuldig omgaan met natuurlijke hulpbronnen en het benutten van Brabantse innovatiekracht om nieuwe (biobased) toepassingen te ontwikkelen. Hierbij is behoud van natuurlijk kapitaal een belangrijk uitgangspunt.

Biobased bouwen

Als provincie hebben we uitgesproken dat de Brabantse verstedelijkingsopgave moet bijdragen aan de omschakeling naar een circulaire economie, door industrieel en demontabel te bouwen met zoveel mogelijk duurzame, biobased bouwmaterialen. In Brabant schakelen bedrijven en andere organisaties steeds meer over op biobased materiaal. Er wordt in samenwerking met de landelijke aanpak Building Balance ingezet op biobased produceren vanuit de landbouw door het telen van gewassen als vezelhennepoel voor bouwmaterialen. Dit initiatief, onder de titel 'Building Balance Vezelrijk Brabant', wil een regionale keten opzetten van land tot pand dat de landbouw een nieuw verdienmodel biedt en bijdraagt aan duurzame bouw en klimaatdoelen. In het kader van biobased bouwen heeft Provinciale Staten verschillende moties aangenomen om te kijken op welke manier de provincie de keten van biobased bouwmaterialen kan versnellen. Onderdeel daarvan is de ontwikkeling van een strategie en een actieagenda waarin alle aspecten van de keten van land tot pand aan de orde komen. Eén van die aspecten is een impuls geven aan het certificeren van biobased producten in lijn met de Nationale Aanpak Biobased Bouwen⁴¹. Een ander aspect is dat biobased teelten een rol spelen in het kader van de Aanpak Landelijk Gebied en de Gebiedsgerichte aanpak. Zo lenen deze teelten zich goed voor het natter maken van zandgronden voor natuur- en waterherstel.

Nieuwe keten voor natuur en bouw: mammoetgras als brug tussen boer en bouwer

In heel Brabant groeit een nieuwe samenwerking waarin landbouw, natuur en bouw elkaar versterken. Een voorbeeld is de ketenvorming rond mammoetgras: een snelgroeiend gewas dat CO₂ vastlegt, het bodemleven verbetert en een duurzame grondstof vormt voor biobased bouwmaterialen.

Jos Toonders, voormalig melkveehouder en varkenshouder uit Someren, schakelde over naar vezelteelt en legt zich nu volledig toe op mammoetgras. Hij werkt samen met Dutch Plant Force (Gert van Buren), die het plantmateriaal ontwikkelt en toepassingen verkent in onder meer isolatie, spaanplaat en bio-composieten. V/d Avoird Trayplant, innovatieve plantkweker helpt bij de opschaling door het leveren van jonge planten en het testen van nieuwe teeltmethoden zonder gas of bestrijdingsmiddelen.

Mammoetgras groeit goed op de meest voorkomende grondsoorten, vraagt nauwelijks bemesting of gewasbescherming, en leent zich uitstekend voor bufferzones rond natuurgebieden. Zo biedt het boeren een alternatief verdienmodel zonder veedruk, en de bouwsector een duurzaam alternatief voor hout en beton.

Deze Brabantse keten laat zien hoe gebiedsgericht werken aan biodiversiteit, klimaat en circulaire economie mogelijk wordt als agrarische en bouwkundige innovatie samen optrekken in heel Brabant.

Beperken impact energieprojecten op de omgeving en toevoegen kwaliteit

Ons provinciale beleid is dat de impact van energieprojecten op de omgeving zo klein mogelijk is en dat we kwaliteit toevoegen. Elke ontwikkeling moet op basis van de Omgevingsverordening van de provincie een investering aan kwaliteitsverbetering doen. De investering aan kwaliteitsverbetering kan worden ingezet voor het behoud en ontwikkeling van natuurwaarden, maar ook voor andere gebieds- of omgevingswaarden. Ook kan de investering financieel zijn en dan komt het geld in het groenfonds van de gemeente. Per project is dit maatwerk. Daarnaast zijn zonne- en windparken tijdelijk, deze mogen voor maximaal 25 jaar mogelijk gemaakt worden.

Door middel van het landelijke convenant (NIEWHOL: NatuurInclusieve Energietransitie voor Wind en Hoogspanning Op Land) moet zoveel als mogelijk worden voorkomen dat er negatieve effecten optreden voor vogels en vleermuizen bij de ontwikkeling van windmolens en hoogspanningskabels. Als provincie hebben we ons bij dit convenant aangesloten en de afspraken hieruit als randvoorwaarden opgenomen in onze Omgevingsverordening. Voor windenergie geldt daarnaast dat we een bepaald bedrag per opgewekte megawatt in het groenfonds van de gemeente storten.

Zonneweide De Blauwe Poort

Bij het ontwerp is van zonneweide De Blauwe Poort in de gemeente Laarbeek is gekeken hoe de natuur- en cultuurhistorie van het gebied kon worden versterkt en de leefomgeving van alle planten en dieren kon worden bevorderd. De grootste uitdaging in het natuurinclusieve ontwerp was het moerassig en waterrijk houden van de gebieden rond de waterplas. Droge grond is minder interessant voor de soorten planten en dieren die er voorkomen, dan drassige grond. Ook zijn er natuurvriendelijke oevers aangelegd die ruimte laten voor plant en dier en zijn de zonnepanelen hoger geplaatst. Hierdoor kan er meer licht onder de panelen komen waardoor kruidenrijk gras kan groeien en het geheel groener oogt. Het beheer van de zonneweide is in handen van een boer uit de omgeving.

4. Wat Brabant gaat doen: versnellen naar een natuurinclusieve toekomst

4.1 Een volgende stap is nodig

Om natuurinclusiviteit structureel te verankeren is een volgende stap noodzakelijk: het ontwikkelen van een overkoepelende richtinggevende en bestuurlijk gedragen Agenda Natuurinclusief Brabant. Deze agenda moet de versnippering doorbreken, kennis en capaciteit bundelen en structureel de koers uitzetten richting een natuurinclusief Brabant.

Als provincie streven we naar een integrale en samenhangende aanpak, waarbij onze verschillende programma's elkaar kunnen versterken en we zoeken naar een gemeenschappelijke aanpak en samenwerking om de gestelde doelen te bereiken. Dit vraagt om het inzetten van een gezamenlijke beweging waarin overheden, maatschappelijke organisaties, bedrijven en inwoners samen werken aan een natuurinclusief Brabant. Alleen door deze gezamenlijke inzet kunnen we een gezonde, biodiverse en toekomstbestendige leefomgeving realiseren.

Voor de ruimtelijk fysieke programma's is de opgave heel concreet. Natuurinclusiviteit is daarvan een zichtbaar onderdeel en vormt het fundament voor ontwikkelingen in Brabant. Denk bijvoorbeeld aan het vergroenen van wijken en de groenblauwe dooradering van het landelijk gebied. In andere, niet-fysieke domeinen en programma's gaat het onder meer om de relatie tussen natuur en schone lucht, een economisch gezonde en duurzame voedsel- en grondstoffenproductie, ruimte voor recreatie en de kosten van de gezondheidszorg.

"We zoeken naar een gemeenschappelijke aanpak en samenwerking."

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de actielijnen van de provincie op het gebied van natuurinclusiviteit. Waar we ons als provincie als eerste op gaan richten en inzet gaan leveren. Hierin maken we strategische keuzes: niet alles hoeft tegelijk, maar we richten ons op de plekken en thema's waar natuurinclusief werken op korte termijn de grootste impact kan hebben. Natuurinclusiviteit fungeert daarbij als een dwarsdoorsnijdend en verbindend principe voor de beleidsthema's, vergelijkbaar met andere principes, zoals positieve gezondheid en circulariteit. Dit hoofdstuk is opgebouwd aan de hand van dezelfde portfolio's als in het vorige hoofdstuk. Richting geven, beweging stimuleren en mogelijk maken

Richting geven, beweging stimuleren en mogelijk maken

De ambitie om natuurinclusief te werken vraagt om meer dan alleen een duidelijke stip op de horizon. Het vraagt om een gezamenlijke route, waarin overheid, inwoners, ondernemers en maatschappelijke organisaties ieder een rol spelen. Om deze beweging vorm te geven, hanteren we in deze Agenda Natuurinclusief Brabant onze drie provinciale actielijnen:

Richting geven met heldere doelen en kaders.

Beweging stimuleren door te inspireren en te verbinden.

Mogelijk maken door ruimte, middelen en ondersteuning te bieden.

4.2 Waar zetten we op in?

De natuurlijke basis van Brabant

De provincie werkt aan een toekomstbestendige leefomgeving waarin natuur, water, bodem, klimaat, biodiversiteit, stikstof en milieu integraal en natuurinclusief worden benaderd. De volgende provinciale programma's dragen daar direct aan bij:

- Water & Bodem, inclusief Klimaatadaptatie
- Natuur
- Aanpak Stikstof
- Milieu

Hieronder wordt beschreven waarop wordt ingezet binnen deze provinciale programma's.

Realiseren tien procent groenblauwe dooradering landelijk gebied

De groenblauwe dooradering is een lopend traject uit het Beleidskader en de Uitvoeringsagenda Natuur. De aanpak is nu nog te versnipperd binnen de verschillende ontwikkelingen in Brabant. Als programma Natuur gaan we aan de slag met het aanbrengen van meer focus en inzet op het bereiken van de doelstelling zoals we die hebben opgenomen in de Uitvoeringsagenda Natuur, in samenwerking met de andere programma's. Dit doen we onder andere door:

- Het scherper in beeld brengen van de huidige kwantiteit en kwaliteit van de groenblauwe dooradering in Brabant. Op basis van het inzicht in de 'nulsituatie' kunnen we gericht werken aan de versterking van de groenblauwe dooradering en de biodiversiteit die het kan opleveren (onder andere doelsoorten).
- Een mix van bestaande instrumenten in te zetten: in samenspraak met partners als het Brabants Landschap en aangesloten partijen bij het Van Gogh Nationaal Park gaan we verkennen hoe een gecoördineerde inzet van een mix van bestaande instrumenten tot een versnelling kan leiden van groenblauwe dooradering.
- Rijksmiddelen beter aan te wenden: we brengen in beeld hoe we beschikbare (Rijks)middelen beter kunnen aanwenden voor een versnelde realisatie van de groenblauwe dooradering.
- De inzet van een geactualiseerde en verbeterde Stimuleringsregeling Landschap (STILA) in 2026: zo kunnen we de landschapsontwikkeling door boeren en burgers in het buitengebied verder stimuleren.
- We verkennen de mogelijkheden die het instrument Basiskwaliteit Natuur (BKN) kan bieden voor een impuls aan de groenblauwe dooradering: dit doen we onder andere door aan te haken bij gemeentelijke pilots die momenteel lopen in de gemeenten Goirle, Hilvarenbeek, Oisterwijk en Tilburg. Verder haken we aan bij het LVVN-project BKN dat landelijk wordt uitgerold en waar ondersteuning bij geleverd wordt op het gebied van kennis en proces.

Samen met de waterschappen en gemeenten werken we aan meer natuurinclusiviteit

In onze reguliere afstemming met de waterschappen gaan we als provincie het onderwerp natuurinclusiviteit agenderen. Ook gaan we als programma's Natuur en Klimaatadaptatie (meer) samen optrekken richting gemeenten. We maken concrete afspraken met gemeenten en andere partners over wat we van hen verwachten op het gebied van klimaatadaptatie en het toepassen van natuurinclusieve oplossingen.

We maken de waarde van ecosystemendiensten voor water, bodem en natuur inzichtelijk en relevant

Dit inzicht geven in de waarde van ecosystemendiensten doen we nu al via financiële vergoedingen, bijvoorbeeld voor natuur- en landschapsbeheer⁴². Maar ook door indicatoren en monitoring te gebruiken en via visualisaties en storytelling kunnen we als provincie helpen om de impact van ecosystemendiensten beter zichtbaar te maken.

Natuur voor en door Brabanders

We willen natuur nog meer gaan verbinden met de Brabantse samenleving. Brabanders voelen zich verbonden met de natuur in natuurgebieden, in de stad, in het dorp en in het agrarisch gebied. Om het natuurbewustzijn te vergroten hanteren we als provincie de volgende vier actielijnen uit de Uitvoeringsagenda Natuur:

- Groene initiatieven ondersteunen we via een aantal regelingen zoals 'Schoolpleinen van de toekomst', het 'Buurtnatuur- & Buurtwaterfonds' voor groen-blauwe bewonersinitiatieven en 'Brabanders voor natuur'.
- Wij ondersteunen bestaande netwerken met bijvoorbeeld IVN of een stichting als Steenbreek. Ook werken we regionaal samen, zoals met de community of practice 'Samen Brabant Vergroenen' (Netwerk Samen Brabant Vergroenen - Brabant⁴³). Hier gaat het met name over kennisdelen of financiële impulsen geven aan pilotprojecten.
- Onze aanpak ten aanzien van groene vrijwilligers (zoals via de Impuls Groene Vrijwilligers⁴⁴ en het project Natuurverbinders⁴⁵) richten we op:
 - het versterken van de circa tienduizend vrijwilligers in Brabant bij hun rol in natuurbeheer en biodiversiteitsherstel en;

Agenda Natuurinclusief Brabant November 2025

- het werven van nieuwe vrijwilligers om de continuïteit van dit werk te waarborgen. Het gaat hier om een grote bijdrage aan beheeropgaven, die met beroepskrachten zeer kostbaar zouden zijn.
- We zetten in op communiceren, delen van kennis en inspireren. Door goede voorbeelden te laten zien van wat er elders gebeurt, kunnen we initiatiefnemers inspireren om zelf ook aan de slag te gaan. En door kennis te delen hoeven anderen zelf niet meer het wiel uit te vinden en kunnen verbindingen ontstaan tussen partijen of initiatiefnemers.

Het Tiny Forest-initiatief

Tiny forests zijn minibossen ter grootte van een tennisbaan. Vogels, vlinders, bijen en kleine zoogdieren voelen zich hier prima thuis. Kinderen kunnen hier leren over de Nederlandse natuur en buurtbewoners kunnen elkaar ontmoeten op een prettige en gezonde plek. De bosjes stimuleren biodiversiteit en bieden kansen om klimaatproblemen (CO₂- en wateropslag) tegen te gaan. Samen met de gemeente verzorgen de buurtbewoners het beheer en onderhoud van hun tiny forest in de buurt. Dit draagt weer bij aan de sociale cohesie in de wijk. Het aantal tiny forests in Noord-Brabant staat inmiddels op 27, onder andere in Den Bosch en Roosendaal.

Wat Brabant gaat doen: versnellen naar een natuurinclusieve toekomst 31

Natuurinclusieve inrichting ontgrondingslocaties

Een aantal voormalige ontgrondingslocaties scoren slecht op aspecten als waterkwaliteit, ruimtelijke inpassing en natuurwaarden. Dit biedt kansen om natuurwaarden te versterken en natuurinclusieve inrichting toe te passen. Om deze reden werken we aan het inventariseren van deze voormalige ontgrondingslocaties.

Verbeteren milieucondities natuur en biodiversiteit

- We onderzoeken hoe we geluidsnormen kunnen toepassen op natuurbelangen, zodat ecosystemen en soorten daadwerkelijk beschermd worden tegen geluidhinder. Daarnaast verkennen we hoe we de natuur zelf kunnen inzetten als oplossing bij het beperken van geluidsoverlast, bijvoorbeeld door de inzet van natuurinclusieve oplossingen, zoals natuurlijke geluidsschermen (bosranden, houtwallen of beplanting). Op die manier verlagen we niet alleen de geluidsdruk, maar versterken we ook de biodiversiteit. Het beleid aangaande stiltegebieden blijven we actief en waar nodig actualiseren.
- Op het gebied van bodemkwaliteit gaan we de vervuiling door lood en PFAS extra aanpakken. Dit doen we onder andere door de bronnen ervan beter in beeld te brengen om zo gericht maatregelen te kunnen treffen en verspreiding te voorkomen. Verder gaan we het beleid en de samenwerking met het Rijk intensiveren die gericht zijn op het tegengaan van vervuiling door lood en PFAS. Dit draagt bij aan een gezonde bodem en herstel van biodiversiteit.
- Op het gebied van lichtvervuiling onderzoeken we op dit moment wat de mogelijkheden zijn om lichtvervuiling effectief terug te dringen en hoe we donkerte in natuurgebieden beter kunnen beschermen.

Leven, werken en genieten in Brabant

De provincie Noord-Brabant werkt aan een leefomgeving waarin natuur en mens elkaar versterken. De volgende provinciale programma's dragen daar direct aan bij:

- Wonen, Werken & Leefomgeving
- Landbouw & Voedsel
- Cultuur en Erfgoed, Sport & Vrijtijd

Hieronder wordt beschreven waarop wordt ingezet binnen deze provinciale programma's.

Natuurinclusiviteit verankeren in stedelijke transformaties

In het ontwikkelen en transformeren van stedelijke gebieden liggen grote kansen om met een goede invulling van het ene vraagstuk ook het andere vraagstuk te dienen. Dat vraagt om een integrale benadering die alle uitdagingen van een gebied in samenhang bekijkt en waarbij we ook natuurinclusiviteit beter verankeren. Dat gaan we doen door onder andere de volgende activiteiten uit te voeren:

- Doorontwikkelen instrumentarium. De Storymap Natuurinclusieve verstedelijking⁴⁶, de Landelijke Maatlat voor een Groene Klimaatadaptieve Gebouwde Omgeving⁴⁷ en de Klimaatonderlegger⁴⁸ hebben we de afgelopen jaren ontwikkeld als instrumenten om te sturen op meer groenblauw in stedelijke gebiedsontwikkeling, maar deze zijn (nog) niet dwingend genoeg. De betrokken provinciale programma's gaan kijken hoe we deze instrumenten mogelijk beter kunnen toepassen, gericht op de 'hoe' vraag. Een belangrijk aandachtspunt is te voorkomen dat we natuur wegzetten als een belemmerende factor. Het is van belang om dit vooraf op een goede en integrale wijze invulling te geven zodat dit tot versnelling leidt, bijvoorbeeld met behulp van een afwegingsmodel voor ruimtelijke projecten.
- Ontwikkelen van nieuwe businesscases. Er is behoefte aan nieuwe businesscases voor ontwikkelingen in het stedelijk gebied waarin ook de langetermijnbaten en -lasten kunnen worden meegenomen. Als provincie gaan we kennis ontwikkelen en delen met onze partners in de stedelijke ontwikkelingen. Daarnaast krijgt dit een plek in de pilots waarbij we als provincie betrokken zijn, zoals de City Deal Toekomstbestendige Gebiedsontwikkeling.
- Maken van regionale afspraken. Als provincie maken we afspraken over natuurinclusiviteit met onze regionale partners in de stedelijke transformaties, zoals gemeenten en woningcorporaties. Onder andere op de Regionale Ontwikkeldagen kunnen we hiervoor aandacht vragen en kunnen we afspraken maken, bijvoorbeeld door natuurinclusiviteit te laten opnemen in gemeentelijke omgevingsvisies en omgevingsplannen.

Dit doen we als eerste in de 12 stedelijke gebiedsontwikkelingen⁴⁹, de Grote Oogst bedrijventerreinen⁵⁰ en de Werklandschappen van de Toekomst⁵¹. Op basis van de opgedane ervaringen en kennis kunnen we onze aanpak verbreden.

City Deal toekomstbestendige gebiedsontwikkeling

Wij zijn partner in de landelijke City Deal Toekomstbestendige Gebiedsontwikkeling. Voor gebiedsontwikkelingen in Brabant maken we een plan van aanpak voor toekomstbestendige gebiedsontwikkeling; dit doen we samen met gemeenten en marktpartijen. Zo sturen we vroegtijdig op het hooghouden van de ambities - waaronder natuurinclusiviteit - en ligt er een gezamenlijke strategie om de ambities te realiseren. De gebieden ondersteunen we via de City Deal met expertise en worden onderdeel van een netwerk om te leren van elkaar en om de feedback tussen praktijk en beleid en instrumentarium te versterken.

Gerichte inzet via programma Natuur bij ontwikkelingen en pilots

Via het programma Natuur gaan we intensiever participeren in de Brabantse ruimtelijke opgaven zoals de twaalf stedelijke ontwikkelingen en de Grote Oogst bedrijventerreinen. Daarnaast gaan we met het programma Natuur meedraaien in lopende pilots om meer kennis te ontwikkelen op het gebied van natuurinclusiviteit. Eén van die pilots is de City Deal Toekomstbestendige Gebiedsontwikkeling. Dit gaat het programma Natuur doen door:

- **actief** te participeren in deze ruimtelijke opgaven;
- **beter** en intensiever samen te werken met de andere programma's, zoals het programma Wonen Werken en Leefomgeving;
- **afspraken** over toepassing van natuurinclusieve principes beter te borgen;
- **kennis** te ontwikkelen en te delen op het gebied van natuurinclusiviteit en het bieden van inspiratie;
- **inzetten** van financiële instrumenten voor meer natuurinclusiviteit om de drempel voor natuurinclusieve investeringen te verlagen. Hiermee kunnen we gemeenten, bedrijven en inwoners stimuleren om actief bij te dragen aan een natuurinclusieve samenleving. Een concreet voorbeeld is de subsidie voor de aanleg van voedselbossen⁵².

Oude Leijoever in Tilburg

Oude Leijoever in Tilburg is een voorbeeld van een nieuwbouwwijk waar natuur in de hoofdrol staat. Deze nieuwbouwwijk ligt in een beekdal en is gebouwd vanuit een natuurinclusief perspectief op soortenbescherming. Zo zijn er voldoende verblijfplaatsen gerealiseerd voor gierzwaluwen en vleermuizen en is er gekozen voor halfbestrating voor parkeerplaatsen, waardoor water direct de bodem in kan lopen. Het resultaat is een groene wijk die niet alleen een prettige leefomgeving biedt aan haar bewoners, maar ook aan beschermde soorten.

UNaLab Eindhoven

Eindhoven doet mee aan UNaLab, een Europees project dat steden klaarmaakt voor de gevolgen van het veranderende klimaat, zoals hitte en wateroverlast. UNaLab gebruikt zogeheten nature based solutions, oplossingen die op de natuur zijn gebaseerd. Door de natuur als het ware na te apen, maken we de stad prettiger, veiliger en toekomstbestendig.

Samenwerking groene GGZ en helend landschap

Intern wordt er al nadrukkelijk samengewerkt tussen Gezondheid en Natuur in en aan verschillende projecten die lopen in de provincie. Eén daarvan is het project Groene GGZ/Helend landschap dat geïnitieerd wordt door IVN Noord-Brabant en Nature for Health. Zij werken hierbij samen met vier grote GGZ-instellingen in Brabant aan het vergroenen van de vaak grote terreinen. Op die manier wordt bijgedragen aan de gezondheid van cliënten, werknemers en buurtbewoners en daarnaast het groen en de biodiversiteit versterkt.

Klimaatadaptieve en natuurinclusieve oplossingen stedelijk gebied

Structurele oplossingen voor hittestress en gezondheid omvatten het vergroenen van het stedelijk gebied en het aanpassen van gebouwen om te zorgen voor verkoeling en schaduw. Op het gebied van biodiversiteit omvat het de oplossingen voor bepaalde soorten in het stedelijk gebied. Als provincie vragen we extra aandacht voor deze oplossingen. Om de omslag in het denken te bereiken, zetten we als provincie in op uitgebreide, actieve communicatie en voorlichting, samen met partners als waterschappen, gemeenten en maatschappelijke organisaties. Onze inzet op meer groen in de directe omgeving heeft als concrete doelstelling dat het aantal vierkante meters groen per gemeente in de bebouwde kom in 2030 met vijf procent is toegenomen ten opzichte van 2023.

Stimuleren natuurinclusief en biobased bouwen

We zetten in op het stimuleren van duurzame woningbouw en het aanjagen van innovatieve bouwmethoden om bij te dragen aan een meer natuurinclusieve, klimaatadaptieve, emissievrije, waterzuinige en circulaire bouw. Brabantse gemeenten stimuleren we om een puntensysteem of vergelijkbare systematiek te gebruiken, zodat nieuwbouwprojecten vanaf vijf wooneenheden verplicht bijdragen aan verbetering van de biodiversiteit. We investeren actief in biobased bouwen via financiële steun en samenwerking met partijen als Building Balance en steunen regionale convenanten zoals in de Metropoolregio Eindhoven en West-Brabant. Dit initiatief stimuleert het gebruik van hernieuwbare materialen zoals hennep, stro en vlas om klimaatdoelen te halen, de regionale economie te versterken en een duurzame landbouw te bevorderen. Woningcorporaties in de regio committeren zich aan het verduurzamen van huurwoningen met biobased isolatiematerialen tegen 2027, wat de opschaling van deze bouwmethoden versnelt. Ook is onze inzet om hiermee de water- en bodemkwaliteit verbeteren, biodiversiteit te bevorderen en bij te dragen aan regionale klimaatdoelen.

Uitbreiden Grote Oogst Aanpak

De Grote Oogst Aanpak breiden we vanaf 2026 uit met zes nieuwe terreinen. Daarmee komt het aantal locaties op achttien. Ook de nieuwe terreinen gaan aan de slag met projecten op het gebied van energie en circulariteit. Maar ook het aanpakken van wateroverlast en hittestress op deze terreinen en het vergroten van de biodiversiteit heeft nadrukkelijk onze aandacht. Dit doen we op basis van data en gedegen analyses.

Puntensysteem Biodiversiteit gemeente Asten

De gemeente Asten voert een puntensysteem in om bij nieuwbouwprojecten vanaf vijf wooneenheden verplicht bij te dragen aan verbetering van de biodiversiteit. Aan de hand van het puntensysteem wordt bepaald of een woning in voldoende mate natuurinclusief is. Er moeten minimaal vijf punten gehaald worden binnen de scorelijst natuurinclusief bouwen van de gemeente Asten.

Datagedreven natuurinclusief werken

Door datagedreven te werken kunnen we beter onderbouwen waarom we bepaalde acties op het gebied van natuurinclusiviteit ondernemen. Het werklandschappenlabel vormt hiervoor een goede basis. Dit label is een methode om te meten hoe duurzaam een bedrijventerrein is en waar verbetermogelijkheden liggen. In het algemeen is er al veel klimaatdata beschikbaar, maar data op het gebied van natuurinclusiviteit kunnen we nog concreter maken. Hiervoor is kennisdeling door het programma Natuur van groot belang.

Praatplaat gezondheid en natuur(inclusiviteit)

In onze Uitvoeringsagenda Gezondheid 2024-2027 hebben we voor alle provinciale begrotingsprogramma's 'praatplaten' opgesteld. Deze praatplaten geven aan hoe het betreffende programma kan bijdragen aan het realiseren van drie extra gezonde levensjaren voor iedere Brabander in 2030. Voor Natuur hebben we deze praatplaat nog niet gemaakt. Een volgende stap is om deze op te gaan stellen.

Doorontwikkeling naar meer natuurinclusieve landbouw

In Brabant is nog een grote slag te maken met de ontwikkeling van natuurinclusieve landbouw. Dit is dan ook een belangrijke opgave, zowel in de overgangsgebieden rondom de Brabantse natuur als in de reguliere agrarische gebieden. Het onderzoek dat Wageningen University & Research (WUR) uitvoerde in opdracht van ons als provincie, toetsen we komend jaar in de praktijk. We gaan daarbij aansluiten en kennis opdoen met de toepassing van systematiek (KPI's) die de WUR heeft ontwikkeld.

Brainport Human Campus Helmond: werkgeluk voorop!

Mensgerichte innovatie en werkgeluk staan hoog in het vaandel op de Brainport Human Campus in Helmond. Het is een plek met een hoge groenambitie. Het eerder sterk versteende en weinig groene bedrijventerrein is getransformeerd naar een fijne en inspirerende buitenruimte waar mensen elkaar kunnen ontmoeten aan het water of bij de bomen.

Natuurakker Steenbergen

Eugene van den Eijnden experimenteert op het perceel van de Natuurakker in Steenbergen met strokenteelt. Bij strokenteelt worden, in tegenstelling tot monocultuur, op een perceel meerdere gewassen in stroken naast elkaar geteeld. De diversiteit aan gewassen gaat hiermee omhoog, wat bijdraagt aan een toename in onder- en bovengrondse diversiteit aan gewas-specifieke soorten. Doordat er afwisseling is in gewassoorten, kunnen ziekten en plagen zich bovendien minder snel verspreiden, waardoor er minder gewas-beschermende middelen nodig zijn. Na vijf jaar bezig te zijn op het perceel van de Natuurakker merkt Eugene dat de ziektedruk aanzienlijk is verminderd.

Natuurinclusieve aanpak verankeren in het landelijk gebied

Als provincie gaan we ons inzetten om natuurinclusieve principes beter te verankeren binnen projecten in het landelijk gebied in Brabant, met als doel het versterken van de biodiversiteit. Dat doen we in samenhang met de andere maatschappelijke opgaven in een gebied en als onderdeel van de lopende opgaven en projecten die gericht zijn op het realiseren van een toekomstbestendig buitengebied. De verankering kunnen we bereiken door:

- Samenwerking en uitvoeringskracht. Als provincie stellen we financiering, grond en capaciteit beschikbaar om projecten te versnellen en bundelen we onze krachten met gemeenten, waterschappen, natuur- en landbouworganisaties.
- Financiering en instrumenten. Een gecombineerde inzet van middelen van het Rijk, de provincie en Europa en de eigen inzet van budgetten van betrokken partners.

Een voorbeeld van een dergelijke aanpak is Van Gogh Nationaal Park. Hier werken ruim zeventig Brabantse partners aan een mooie, gezonde en groene leefomgeving. Met prachtige natuur en vitaal boerenland midden in een economisch krachtige regio. Via vijf 'focusprogramma's' werken deze organisaties continu aan een toekomstbestendig landschap waarin natuur, landbouw, recreatie en leefomgeving elkaar versterken.

Een ander voorbeeld in het landelijk gebied is het versterken van de weerbaarheid van de Brabantse natuur tegen droogte en natuurbranden door te investeren in sponswerking van het landschap, waterberging en de verbinding van natuurgebieden. Hiermee zorgen we dat natuurgebieden minder snel verdrogen en verbeteren we zowel biodiversiteit als veiligheid.

Bio-agroforestry-melkveebedrijf

Kees van Zelder en zijn broer Johan willen in De Rips met een bio-agroforestry-melkveebedrijf de voedselproductie combineren met meer biodiversiteit. Ten behoeve hiervan willen zij een agroforestry-systeem gericht op de productie van tamme kastanjes, hazelnoten en walnoten aanplanten. Bij agroforestry wordt bewust gestreefd naar het introduceren van bomen en struiken op percelen met akkerbouwgewassen of grasland. De combinatie van verschillende teelten leidt tot ecologische en economische interacties die het geheel groter maken dan de som van monotelten. Economisch en ecologisch gezien biedt dit tal van voordelen, zoals: maximale ruimtebenutting, efficiënter nutriënten- en watergebruik, minder kunstmest en bestrijdingsmiddelen nodig en meer biodiversiteit.

Sturen op recreatie met respect voor natuur

Om verstoring van kwetsbare natuur te voorkomen, is het belangrijk om recreatie en natuur zorgvuldig op elkaar af te stemmen. De provincie Noord-Brabant kan hierin sturen door middel van zonering, waarbij gebieden worden ingedeeld op basis van hun ecologische waarde en de mate van recreatieve druk die ze aankunnen. Via verschillende sturingsmiddelen kan de provincie Noord-Brabant een balans vinden tussen het toegankelijk maken van natuur voor recreatie en het beschermen van de biodiversiteit. Op diverse plekken in Brabant zijn recreatie-ondernemers hiermee al aan de slag.

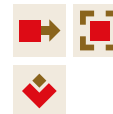
Kloosterroute

De kloosterroute is een wandelroute van 330 kilometer langs een vijftigtal (voormalige) kloosters en abdijen, met een verhaallijn rondom cultuurhistorische natuurbeleving. Sinds kort is deze route ook op de fiets te ontdekken met de lancering van 25 nieuwe fietsroutes. Hiermee is de route goed voor meer dan 700 kilometer aan bewegwijzerde paden.

Versterken natuurinclusief handelen van onze eigen organisatie

In 2019 zijn we als provincie gestart met De Duurzame Organisatie (DDO). Dit is een integrale aanpak om de nadelige gevolgen te reduceren van onze werkzaamheden en bedrijfsvoering op het milieu. Als provincie Noord-Brabant streven wij naar een duurzaam Brabant met een schoon, gezond en veilig milieu. Daarom vinden we het belangrijk om de negatieve milieu-impact van de provinciale bedrijfsvoering te reduceren en zelf een positieve bijdrage te leveren aan een duurzaam Brabant. In dat kader zetten we onder meer in op:

- **Natuurinclusief inkopen en aanbesteden.** We nemen natuurinclusiviteit nadrukkelijker mee als kwaliteitscriterium in inkoop- en aanbestedingstrajecten. Dit doen we nu al als onderdeel van Maatschappelijk Verantwoord Inkopen (MVOI), maar we kunnen onderzoeken op welke wijze we natuurinclusiviteit zwaarder laten meewegen in de prijs-kwaliteitsverhouding.
- **Verduurzaming eigen gebouwen en terreinen.** We gaan natuurinclusiviteit expliciet meenemen in de verduurzaming van de eigen gebouwen en terreinen. Er loopt bijvoorbeeld een traject om van Pettelaarpark – waar ons Provinciehuis gevestigd is – een duurzaam, toekomstbestendig, aantrekkelijk en gezond werklandschap te maken. Als provincie hebben we in samenwerking met de ondernemersvereniging Pettelaar en de gemeente 's-Hertogenbosch een Toekomstvisie Pettelaarpark opgesteld. Wij gaan verkennen hoe biodiversiteit en natuurinclusiviteit een plek kunnen krijgen in deze visie.

Een duurzaam, slim, innovatief en verbonden Brabant

De provincie werkt aan een toekomst voor Brabant waarin mobiliteit, energie, economie en talentontwikkeling elkaar versterken en bijdragen aan een duurzame, slimme en verbonden samenleving. De volgende provinciale programma's dragen daar direct aan bij:

- Multimodale Bereikbaarheid
- Slimme & Groene Mobiliteit
- Economie, Kennis & Talentontwikkeling
- Energie

Hieronder wordt beschreven waarop wordt ingezet binnen deze provinciale programma's.

Infrastructuur als katalysator voor natuurinclusiviteit

Bij de ontwikkeling van infrastructuur en mobiliteit is het van belang dat we ons niet uitsluitend richten op afzonderlijke projecten, maar dat we werken vanuit bredere gebiedsopgaven. Dit betekent dat onze investeringen in infrastructuur niet alleen bijdragen aan bereikbaarheid en verkeersveiligheid, maar dat we ze tegelijkertijd benutten om de kwaliteit van het landschap, de biodiversiteit en de leefomgeving te versterken. Hierdoor kunnen we ook kansen voor natuur en infrastructuur beter met elkaar verbinden.

Optimaliseren ecologisch beheer van bermen, watergangen en faunavoorzieningen

Door het ecologisch beheer van bermen, watergangen en faunavoorzieningen verder te optimaliseren, kunnen de eerder genomen ontsnipperingsmaatregelen maximaal tot hun recht komen. Goed beheer zorgt ervoor dat deze gebieden niet alleen functioneel zijn voor verkeer en waterafvoer, maar tegelijkertijd bijdragen aan de versterking van de biodiversiteit.

Natuurinclusief streekvervoer

Het streekvervoer kan een belangrijke bijdrage leveren aan een groene en gezonde leefomgeving door natuurinclusieve principes toe te passen. Dit begint bijvoorbeeld bij de inrichting van busremises, waar vergroening met bomen, struiken en kruidenrijke beplanting niet alleen bijdraagt aan biodiversiteit, maar ook zorgt voor verkoeling en een prettiger werkklimaat. Daarnaast nemen we natuurinclusiviteit als randvoorwaarde mee bij het verlenen van concessies, zodat we vervoerders stimuleren om duurzame en groene oplossingen te integreren in hun bedrijfsvoering.

Natuurinclusieve busremise Breda

De nieuwe natuurinclusieve busremise in Breda geeft een duurzame impuls aan een veilig, snel en hoogwaardig OV-netwerk in Noord-Brabant. De nieuwe remise is geschikt voor het stallen, laden en onderhouden van elektrische bussen. Aan de zuidzijde van de busremise is een ecologische corridor ontworpen die niet alleen de biodiversiteit bevordert, maar ook een groene afscheiding met het spoor vormt. Het groene dak van de busremise draagt bij aan de biodiversiteit en vertraagt de afvoer van hemelwater. Het hemelwater wordt afgevoerd in de bodem via een innovatief ondergronds krattensysteem.

Natuurinclusiviteit als factor bij inkoop- en aanbestedingsbeleid

Binnen het inkoop- en aanbestedingsbeleid voor infrastructurele projecten worden onder duurzaamheid als gunningscriterium nu twee aspecten standaard meegenomen: circulariteit en Milieu Kosten Indicator (MKI). Daar kunnen we extra aspecten, zoals natuurinclusiviteit, aan toevoegen. Dat sluit aan bij het Manifest Maatschappelijk Verantwoord Opdrachtgeven. Er is echter nog geen 'thematrekker' aangeschoven namens Klimaat of Milieu. Voor de toekomst is het van belang dat dit wel gebeurt, zodat we ook natuurinclusiviteit hierin kunnen meenemen.

Instrumentenkoffer voor natuurinclusief ondernemen

We verkennen de ontwikkeling van een instrumentenkoffer gericht op ondernemers die interesse hebben in natuurinclusieve innovaties, zoals biobased bouwen, duurzaam ruimtegebruik en circulaire materialen. Deze instrumentenkoffer bundelt bestaande tools, voorbeeldprojecten en verwijzingen naar initiatieven in Brabant. De provincie ondersteunt MKB-ondernemers al via bestaande programma's, zoals de begeleiding door Brabantcoaches. Deze coaches helpen bedrijven bij innovatie en digitalisering en dragen zo bij aan een sterk en toekomstbestendig MKB in Brabant. Hun hulp leidt tot meer werkgelegenheid, een aantrekkelijker ondernemingsklimaat en duurzame economische groei in Brabant. Wanneer ondernemers ongeacht bedrijfsgrootte interesse hebben in thema's zoals duurzaamheid, circulariteit of toekomstbestendig bouwen, kan de provincie hen attenderen op de mogelijkheden die natuurinclusiviteit biedt.

Pilot natuurinclusiviteit en energie

Voor een nog te selecteren project waar de provincie bevoegd gezag is, voeren we een pilot uit rondom natuurinclusiviteit en energie. Zo sturen we niet alleen via regels, maar kunnen we ook laten zien hoe het wél kan en daarmee anderen inspireren; zo vervullen we een voorbeeldfunctie in plaats van alleen een toezichthoudende en beoordelende rol.

Kennis en educatie als brandstof voor de natuurinclusieve beweging

Om natuurinclusief werken te laten groeien, is het cruciaal dat kennis wordt ontwikkeld, gedeeld en toegepast. Als provincie stimuleren we onderzoek en innovatie, bijvoorbeeld door samen te werken met kennisinstellingen en praktijkvoorbeelden te verzamelen. Daarnaast zetten we in op platforms en netwerken waar bedrijven, overheden en maatschappelijke organisaties ervaringen kunnen uitwisselen. Zo zorgen we ervoor dat lessen uit de praktijk breed beschikbaar komen en dat succesvolle aanpakken sneller en effectiever kunnen worden opgeschaald. Naast deze initiatieven zetten we ook de kennis van anderen in, bijvoorbeeld via (het netwerk van) werklandschappen van de toekomst.

Het enthousiasmeren van jongeren voor natuur is een belangrijke stap richting een duurzame toekomst, maar natuur speelt ook een steeds grotere rol in hun mentale gezondheid. Contact met groen bevordert ontspanning, vermindert stress en draagt bij aan welzijn, waardoor de waarde van natuur verder reikt dan alleen ecologie en klimaat. Wij zetten daarom in op educatie en kennisdeling over natuur en biodiversiteit, om zo het natuurbewustzijn te bevorderen en handelingsperspectief te geven, zodat jongeren zien wat ze zelf kunnen bijdragen aan de natuur. We richten ons niet alleen op het primair onderwijs, maar ook op samenwerking met middelbaar en hoger onderwijs. Bijvoorbeeld door dit thema expliciet te agenderen binnen de bestaande pacts voor het hoger onderwijs en mbo's kunnen we het idee breed laten verspreiden: studenten leren niet alleen over de betekenis van natuurinclusief denken, maar ervaren ook zelf wat natuur kan betekenen voor hun gezondheid en persoonlijke ontwikkeling. Zo ontstaat een generatie die natuur zowel als bondgenoot in duurzaamheid als bron van veerkracht en vitaliteit ziet.

Living lab circulaire sprong

Circulaire sprong is een onderzoeksproject van de hogescholen Fontys en Avans. In dit project werken zij aan een circulaire economie in de Brabantse regio. Hiertoe zetten ze 'living labs' op: fysieke locaties waar praktijk, onderzoek en onderwijs bij elkaar komen. Deze living labs ontwikkelen circulaire innovaties en werkwijzen. Natuurinclusiviteit kan in deze living labs ook een plek krijgen.

West-Brabant als proeftuin voor natuurinclusieve innovatie

In West-Brabant ondersteunt REWIN bedrijven via het programma Innovatief Ondernemen. Biodiversiteit wordt daarbij steeds vaker erkend als strategische factor in een toekomstbestendig verdienmodel. Een voorbeeld hiervan is een bedrijf uit Bergen op Zoom dat slimme oplossingen voor waterzuivering ontwikkelt waarbij natuurlijke ecosystemen worden ingezet. Dit verbetert niet alleen de waterkwaliteit, maar draagt ook direct bij aan herstel van biodiversiteit in watergangen en stedelijke omgevingen.

4.3 Communicatie en bewustwording

Om natuurinclusiviteit echt tot bloei te laten komen, is meer nodig dan beleid en projecten alleen: het vraagt om een beweging in denken en doen. Mensen moeten de waarde van natuur niet alleen begrijpen, maar ook ervaren in hun dagelijks leven. Communicatie en bewustwording spelen daarin een sleutelrol. Door zichtbaar te maken hoe natuur bijdraagt aan gezondheid, leefbaarheid, economie en identiteit, groeit het besef dat natuurinclusief handelen niet iets extra's is, maar iets vanzelfsprekends. Hieronder wordt beschreven waar we op het gebied van communicatie en bewustwording op inzetten.

Natuurinclusiviteit neerzetten als het 'nieuwe normaal'

Via een gerichte communicatiestrategie maken we natuurinclusiviteit zichtbaar, herkenbaar en aantrekkelijk voor alle doelgroepen. Doordat we een positief en aansprekend verhaal vertellen, inspirerende voorbeelden delen en ambassadeurs inzetten, maken we natuurinclusief denken en doen steeds vanzelfsprekender. Zo groeit natuurinclusiviteit uit tot het nieuwe normaal. Bij het uitwerken van de aanpak gaan we onder andere uit van de volgende opties:

- Data-gedreven communicatie. Door gebruik te maken van data – bijvoorbeeld over de relatie tussen natuur, gezondheid en lagere zorgkosten – laten we zien dat vergroening niet alleen bijdraagt aan welzijn en biodiversiteit, maar ook economische en maatschappelijke winst oplevert.
- Praktijkvoorbeelden en successen delen. We promoten concrete voorbeelden in Brabant die de meerwaarde van natuurinclusief handelen aantonen. Door deze successen zichtbaar te maken, verlagen we de drempel voor anderen om mee te doen of om te starten met natuurinclusief handelen.
- Communicatie en bewustwording. Met gerichte communicatie kunnen we de economische, maatschappelijke en ecologische voordelen van natuurinclusief handelen benadrukken. Via storytelling en visuele middelen kunnen we de boodschap kracht bijzetten.
- Monitoring en evaluatie. Ook wanneer we als provincie de effecten van de ingezette initiatieven monitoren en evalueren, dragen we bij aan de zichtbaarheid van de meerwaarde van natuurinclusiviteit.

4.4 Samenwerking met onze partners

De opgaven waar Brabant voor staat raken iedereen. Natuurinclusiviteit kan daarom alleen slagen als we het samen doen. Als provincie hebben we hierin een aanjagende en verbindende rol, maar het succes hangt af van de kracht van samenwerking met andere partijen. Overheden, bedrijven, maatschappelijke organisaties, kennisinstellingen én inwoners dragen elk op hun eigen manier bij aan een natuurinclusieve toekomst.

We richten ons daarom niet alleen op de interne verankering van natuurinclusiviteit, maar ook op het versterken van de externe samenwerking. Door onze kennis, instrumenten en netwerken te delen, kunnen we samen met partners natuurinclusieve keuzes versnellen en versterken. Zo bouwen we stap voor stap aan een gezamenlijke beweging waarin natuurinclusief denken en doen vanzelfsprekend wordt.

Een eerste stap in deze gezamenlijke beweging hebben we al gezet. Op 15 oktober 2025 heeft de bijeenkomst 'Samen op weg naar een natuurinclusief Brabant' plaatsgevonden in de LocHal in Tilburg. Tijdens deze bijeenkomst kwamen vertegenwoordigers van gemeenten, waterschappen, bedrijven, maatschappelijke organisaties en kennisinstellingen bijeen om ideeën, ervaringen en kansen uit te wisselen over hoe we in Brabant samen kunnen bouwen aan een natuurinclusieve toekomst.

De bijeenkomst liet zien dat de wil om samen te werken groot is en dat er in Brabant al veel kennis, creativiteit en energie aanwezig is. Zo gaven verschillende deelnemers aan dat er steeds meer bewustwording is over natuurinclusiviteit. Daarnaast werden de dialoog en de samenwerking tussen allerlei verschillende partijen gewaardeerd. Hierbij werd opgemerkt dat er vaak nog vanuit eigenbelang wordt geredeneerd en dat een integrale aanpak noodzakelijk is voor het succes van natuurinclusiviteit. Daarnaast bestaat er onder de deelnemers behoefte aan duidelijkheid en borging op de lange termijn.

Deze bijeenkomst markeert het begin van een blijvende samenwerking: een netwerk van partners die samen de beweging richting een natuurinclusief Brabant verder vormgeven en versterken.

Het Kempisch Bedrijvenpark

Het Kempisch Bedrijvenpark (KBP) in Bladel integreert natuur op duurzame wijze in het bedrijventerrein, met een groene buffer, houtwallen, waterpartijen en een eco-systeem dat is ontstaan door de bewuste inrichting. Dit resulteert in een groene omgeving met een verhoogde biodiversiteit en functies zoals waterretentie. Het park is zelfs genomineerd voor de groenste bedrijventerrein van Nederland vanwege deze focus op duurzaamheid en groen.

5. Vervolgstappen en doorkijk

Behalve om de uitvoering van de acties en speerpunten uit hoofdstuk 4, vraagt de beweging naar een natuurinclusief Brabant ook om versterking van de manier waarop we werken: hoe we samenwerken, leren, monitoren en de beweging borgen binnen en buiten de organisatie. Dit hoofdstuk beschrijft die randvoorwaarden en vervolgstappen.

5.1 Vervolgstappen

De Agenda Natuurinclusief Brabant markeert een eerste stap in een groeiende beweging richting een natuurinclusieve samenleving. De Agenda is een dynamisch document dat meebeweegt met maatschappelijke, bestuurlijke en ecologische ontwikkelingen. Binnen de provinciale organisatie hebben we inmiddels een stevige basis gelegd: we hebben beleid opgesteld of in ontwikkeling, we hebben concrete projecten gestart en we hebben een breed netwerk opgebouwd van partners die willen meedoen.

Gerichte inzet en borging waar invloed en impact het grootst zijn

Om natuurinclusiviteit in Brabant structureel te verankeren en het te laten uitgroeien tot een van de leidende principes bij alle ruimtelijke en maatschappelijke opgaven, is het nodig dat we dit stevig borgen in beleid en programma's. Via de Agenda Natuurinclusief Brabant ontwikkelen we beleid dat natuurinclusiever is en past binnen de beschikbare middelen en programmabudgetten. Daarbij zoeken we nadrukkelijk de verbinding met andere ontwikkelingen, zoals klimaat, circulaire economie, gezondheid en milieu en leggen we extra focus op domeinen waar al een sterke maatschappelijke beweging zichtbaar is, zoals de bouw- en verstedelijkingsopgave.

Behalve aan de uitvoering van acties/speerpunten uit hoofdstuk 4 werken we aan de randvoorwaarden, we zorgen dat we natuurinclusieve maatregelen ook bestuurlijk en financieel borgen, dat kennis en instrumenten beschikbaar komen voor collega's en partners, en dat we successen monitoren en delen. Door doelstellingen van diverse domeinen samen te voegen ontstaat een bredere scope, meer samenhang en de mogelijkheid om budgetten effectiever te koppelen aan meerdere doelen tegelijk.

Als provincie richten we ons - in eerste instantie - vooral op die domeinen waar onze invloed en impact het grootst zijn, zoals gebiedsontwikkeling, ruimtelijk beleid, infrastructuur, grondgebruik, en aanbestedingen. Hier sturen we concreet op natuurinclusieve maatregelen en integreren deze in uitvoeringsagenda's en begrotingen van programma's. Zo maken we natuurinclusief beleid niet alleen richtinggevend en inspirerend, maar ook uitvoerbaar en meetbaar.

Versterken van de interne samenwerking

Goede samenwerking tussen onze verschillende provinciale programma's is een randvoorwaarde voor het realiseren van onze ambities op het gebied van natuurinclusiviteit. Binnen de provincie Noord-Brabant gaan we intern samenwerken rondom natuurinclusiviteit versterken en actief verbindingen leggen tussen de verschillende provinciale programma's en opgaven. Om dit te ondersteunen verkennen we de inrichting van een interne coördinatiestructuur of werkgroep Natuurinclusief die de voortgang bewaakt, kennisdeling bevordert en aanspreekpunt is voor andere programma's. Daarbij benutten we de lessen uit de bestaande natuurinclusieve initiatieven/projecten om kennis en werkwijzen ook in andere provinciale programma's toe te passen en te versterken.

Dit betekent dat we gezamenlijk optrekken richting gemeenten en andere partners, kennis en expertise actief delen, en streven naar afstemming in doelen, definities en werkwijzen. Ook daarbij zoeken we nadrukkelijk de verbinding met de andere ontwikkelingen. Hiervoor is draagvlak en eigenaarschap nodig, zowel ambtelijk als bestuurlijk, om daadwerkelijk stappen te zetten richting een natuurinclusief Brabant.

Groeierende en lerende aanpak

Om natuurinclusief beleid en handelen duurzaam te verankeren, werken we als provinciale organisatie aan een groeiende en lerende aanpak, eventueel samen met kennispartners. Deze aanpak geeft inzicht in:

- de bijdrage van projecten aan biodiversiteit en de leefomgeving;
- de maatschappelijke en economische baten van natuurinclusieve maatregelen;
- de mate van integratie van natuurinclusiviteit in provinciale programma's.

Deze inzichten helpen ons om te leren van wat werkt en bij te sturen waar nodig en jaarlijks te laten zien wat natuurinclusiviteit oplevert. We leggen resultaten vast in een jaarlijkse voortgangsrapportage en gebruiken die kennis om prioriteiten aan te scherpen en partners te inspireren.

Versterking van het netwerk: samenwerking en co-creatie

Gelijktijdig zetten we als provincie actief in op het verbeteren van de samenwerking met alle partners in Brabant. Door gezamenlijke doelen te formuleren en elkaars expertise te benutten, ontstaat een krachtig netwerk dat natuurinclusieve ontwikkeling versnelt. We bouwen voort op het bestaande netwerk van gemeenten, bedrijven, maatschappelijke organisaties, kennisinstellingen en inwoners. In de komende periode versterken we vooral de samenwerking met gemeenten, als belangrijke schakel in de natuurinclusieve transitie. Dat doen we door kennisuitwisseling te stimuleren en ruimte te bieden aan gezamenlijke initiatieven en regionale leerbijeenkomsten. Deze beweging groeit stapsgewijs; niet alles tegelijk, maar met gerichte stappen en gezamenlijke leerervaringen. Bijvoorbeeld via gerichte regionale sessies waarin gemeenten, bedrijven en inwoners gezamenlijk projecten opzetten. Zo ontstaat er meer samenwerking en uitvoeringskracht buiten het provinciehuis.

Communicatie en inspiratie

We zetten in op het versterken van de kennisbasis en het delen van inzichten en inspirerende voorbeelden op het gebied van natuurinclusiviteit, zowel binnen de provinciale organisatie als met de externe partners. Een voorbeeld is het podium Natuurinclusief Brabant op de Dutch Design Week 2026, waar we resultaten delen en nieuwe partners uitnodigen. Daarnaast verkennen we de mogelijkheid om een platform 'Natuurinclusief Brabant' te ontwikkelen als een plek waar kennis, voorbeelden, monitoring samenkomen. In de komende periode bekijken we of hier behoefte aan is en hoe dit het beste kan aansluiten bij bestaande netwerken en kennisinitiatieven.

Koppeling aan nationale en Europese doelen

Wij werken samen met het Rijk en andere overheden aan de agendering van meer en betere natuur overal om ons heen, ook als langetermijnbijdrage aan het realiseren van de Europese natuurdoelen. Dat vraagt enerzijds om samenwerking, draagvlak en facilitering, en anderzijds op termijn om condities en randvoorwaarden die natuurinclusief handelen structureel ondersteunen.

De landelijke inzet krijgt vorm binnen het Collectief Natuurinclusief; een publiek-private beweging waarin overheden, bedrijven, kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties samenwerken aan de uitvoering van de Agenda Natuurinclusief 2.0. De gezamenlijke provincies zijn via het IPO-netwerk actief betrokken bij deze beweging en leveren bijdragen aan kennisontwikkeling, instrumenten en de vertaling naar regionale praktijk.

De provincie Noord-Brabant blijft via het IPO aangesloten bij deze landelijke samenwerking en actief bijdragen aan de verdere doorontwikkeling van de landelijke Agenda Natuurinclusief. We brengen Brabantse ervaringen en voorbeelden in, denken mee over de verdere ontwikkeling van beleidsinstrumenten en monitoringsaanpakken. Daarmee dragen we vanuit Brabant bij aan de gezamenlijke koers van de provincies en de landelijke beweging rond natuurinclusiviteit.

5.2 Doorkijk in de tijd

De Agenda Natuurinclusief Brabant krijgt in de komende jaren stapsgewijs een verdere uitwerking. Gericht op het versterken van de beweging, het vergroten van impact en het borgen van natuurinclusiviteit in beleid en uitvoering. De voortgang wordt jaarlijks zichtbaar gemaakt in de vorm van een voortgangs- of jaarrapportage.

2025-2026

Versterking netwerk en zichtbaarheid

- Versterken interne samenwerking.
- Lancering platform 'Natuurinclusief Brabant': voor kennisdeling, monitoring en netwerkvorming.
- Dutch Design Week 2026: provincie presenteert resultaten en nodigt nieuwe partners uit via het podium Natuurinclusief Brabant.
- Start regionale sessies: gemeenten, bedrijven en inwoners werken samen aan concrete natuurinclusieve projecten.
- Eerste jaarrapportage natuurinclusief beleid: inzicht in voortgang, impact en integratie in provinciale programma's.

2027-2028

Verankering in beleid en begroting

- Integratie van natuurinclusieve maatregelen en indicatoren in uitvoeringsagenda's en programmabegrotingen.
- Uitbreiding lerende aanpak: samenwerking met kennispartners voor monitoring van biodiversiteit, leefomgeving en maatschappelijke baten.
- Evaluatie netwerkontwikkeling: analyse van betrokkenheid en samenwerking met externe partners.
- Uitrol van (landelijke) condities en randvoorwaarden voor natuurinclusief handelen, afgestemd op het maatschappelijke speelveld.
- Actualisatie van de Agenda op basis van monitoring, netwerksessies en maatschappelijke ontwikkelingen.
- Tweede jaarrapportage met trendanalyse en aanbevelingen voor bijstelling

Herijking van de Agenda Natuurinclusief Brabant op basis van praktijkervaring, monitoring en maatschappelijke input.

Begrippenlijst

Basiskwaliteit Natuur (BKN)

De set van condities die nodig is om algemene soorten algemeen te laten zijn, blijven of worden. Het is de minimale kwaliteit van het leefgebied van soorten die nodig is.

Biobased

Biobased materialen zijn materialen die afkomstig zijn uit levende natuur, grondstoffen uit veeteelt, tuin-, land- en bosbouw en materialen die tijdens de levensduur van een gebouw opnieuw kunnen groeien.

Biodiversiteit

De graad van verscheidenheid of variatie aan levensvormen (bijvoorbeeld soorten en genen) binnen een gegeven ecosysteem.

Brabantse Ontwikkelaanpak Stikstof

De drie hoofdonderdelen van de Brabantse Ontwikkelaanpak Stikstof zijn het sterker maken van de natuur, het verminderen van stikstofuitstoot en het helpen mogelijk maken van economische en maatschappelijke ontwikkelingen.

Doelsoort

Een doelsoort is een biologische soort waarop natuurbeleid gericht is.

Ecosysteem

Een ecosysteem is een geheel van planten, dieren en micro-organismen die in een gebied voorkomen en elkaar beïnvloeden. In dit bewegend systeem speelt ook de abiotiek, oftewel de niet-levende omgeving, een belangrijke rol. De wisselwerking vormt het ecosysteem. Een voorbeeld van een ecosysteem is een bos, een koraalrif of een grasland. Maar denk ook aan kleinere ecosystemen, zoals een boomholte.

Ecosysteemdiensten

In een gezond ecosysteem verstrekt de natuur diensten of goederen die voordelen bieden voor de mens en bijdragen aan de economie en andere activiteiten. Zo zijn er regulerende diensten, zoals een natuurlijke zuivering van water of lucht. Daarnaast zijn er productiediensten van het ecosysteem, zoals schoon drinkwater. Tot slot zijn er culturele diensten, waar groene recreatie en natuurlijk erfgoed voorbeelden van zijn.

Fauna

De verschillende soorten dieren in een gebied.

Groenblauwe dooradering

Een netwerk van landschapselementen, zoals singels, beken, houtwallen en bomenrijen, waar planten en dieren leven. Dit netwerk van groene en blauwe elementen vormt de verbinding tussen natuurgebieden en draagt bij aan een brede biodiversiteit.

Groenblauwe gebiedsgerichte aanpak (GGA)

De groenblauwe gebiedsgerichte aanpak moet ons op weg helpen naar een Brabant waarin zowel de condities voor de natuur (voldoende schoon water, schone lucht, gezonde bodem, minder stikstof) als de landbouw goed zijn. Hierbij werken wij als provincie en onze partners niet alleen in de natuurgebieden en de directe omgeving, maar juist ook in de bredere overgangszones eromheen. Juist in deze overgangszones die grotendeels agrarisch gebruikt worden, liggen kansen voor win-win oplossingen die in de komende decennia het verschil kunnen maken.

Klimaatadaptatie

Aanpassing aan klimaatverandering.

Leefgebieden

Een leefgebied is het gebied waarin alle activiteiten van een plan/dier of plant-/dierpopulatie zich afspelen.

Natura 2000

Een samenhangend netwerk van leefgebieden en soorten die van belang zijn vanuit het perspectief van de Europese Unie als geheel, ingesteld door de Europese Unie. Op die gebieden zijn de Vogelrichtlijn (VR) en Habitatrichtlijn (HR) van toepassing.

Natuurinclusief

Natuurinclusief wil zeggen dat we schade aan natuur voorkomen en de mogelijkheden van natuur benutten. Daarmee voorkomen we dat onze kinderen de rekening gepresenteerd krijgen van het verlies van natuur.

Natuurnetwerk Brabant (NNB)

Een samenhangend netwerk van bestaande en nieuw aan te leggen natuurgebieden in Brabant.

Nature based solutions

Oplossingen die gebruik maken van elementen uit de natuur, ter bevordering voor de mens en de natuur.

True pricing

True pricing geeft de werkelijke prijs van een product aan. Hierin worden niet alleen de directe kosten meegenomen, zoals materiaal- en arbeidskosten, maar ook de indirecte kosten, zoals schade aan mens en milieu.

Zonering

Het ruimtelijk indelen van een gebied in verschillende zones, elk met een specifiek doel, gebruiksfunctie of beschermingsniveau. Het doel van zonering is om een balans te vinden tussen natuurbehoud, recreatief gebruik en andere belangen zoals landbouw of toerisme.

Eindnoten

- 1 [Bestuursakkoord 2023-2027: Samen maken we Brabant!](#)
- 2 [Beleidskader Natuur 2030](#)
- 3 [Uitvoeringsagenda Natuur 2023-2027](#)
- 4 [Convention on Biological Diversity \(CBD\) Montreal](#)
- 5 [De Europese Biodiversiteit Strategie](#)
- 6 [De Europese Natuurherstelwet](#)
- 7 [Landelijke Agenda Natuurinclusief 2.0](#)
- 8 [Impactassessment Verordening Natuurherstel](#)
- 9 [De Brabantse Omgevingsvisie: De kwaliteit van Brabant](#)
- 10 [Regionaal Water- en Bodem Programma \(RWP\) 2022-2027](#)
- 11 [Europese Kaderrichtlijn Water \(KRW\)](#)
- 12 [Droogteagenda](#)
- 13 [Samen maken we Brabant klimaatbestendig!](#)
- 14 [Platform Klimaatadaptatie Brabant](#)
- 15 [Landelijke maatlat voor een groene en klimaatadaptieve gebouwde omgeving](#)
- 16 [Beleidskader Natuur 2030](#)
- 17 [Uitvoeringsagenda Natuur 2023–2027](#)
- 18 [Actieplan Brabantse Bomen 2.0](#)
- 19 [Samen Brabant Vergroenen](#)
- 20 [Soortenmanagementplannen](#)
- 21 [Gebiedsgerichte aanpak](#)
- 22 [Duurzaam en extensief grondgebruik](#)
- 23 [Brabantse Ontwikkelaanpak Stikstof \(BOS\) 2.0](#)
- 24 [Beleidskader Milieu 2030](#)
- 25 [Uitvoeringsagenda Milieu 2024-2027](#)
- 26 [Beleidskader Wonen en Werken](#)
- 27 [Grote Oogst-aanpak](#)
- 28 [Werklandschappen van de Toekomst](#)
- 29 [Beleidskader Gezondheid 2021-2030](#)
- 30 [Uitvoeringsagenda Gezondheid 2024-2027](#)
- 31 [Uitvoeringsagenda Brede Welvaart 2024-2027](#)
- 32 [Natuur- en landschapsinclusieve landbouw](#)
- 33 [Regelingen natuurinclusieve landbouw](#)
- 34 [Handreiking voor natuurinclusieve melkveehouderij](#)
- 35 [Beleidskader Levendig Brabant 2030](#)
- 36 [Uitvoeringsagenda Levendig Brabant 2024-2027](#)
- 37 [Interreg project MONA](#)
- 38 [Cultuurhistorische Waardenkaart](#)
- 39 [Watermolenlandschappen](#)
- 40 [Uitvoeringsagenda Herijking Kwaliteit Onderhoud Provinciale Infrastructuur 2023–2027](#)
- 41 [Nationale Aanpak Biobased Bouwen](#)
- 42 [Natuur- en landschapsbeheer](#)
- 43 [Netwerk Samen Brabant Vergroenen - Brabant](#)
- 44 [Impuls Groene Vrijwilligers](#)
- 45 [Natuurverbinders](#)
- 46 [Storymap Natuurinclusieve verstedelijking](#)
- 47 [Landelijke Maatlat voor een Groene Klimaatadaptieve Gebouwde Omgeving](#)
- 48 [Klimaatonderlegger](#)
- 49 [12 stedelijke gebiedsontwikkelingen](#)
- 50 [Grote Oogst bedrijventerreinen](#)
- 51 [Werklandschappen van de Toekomst](#)
- 52 [Voedselbossen](#)

Colofon

Provincie Noord-Brabant

Postbus 90151

Brabantlaan 1

5200 MC 's-Hertogenbosch

www.brabant.nl

november 2025

Fotografie: beeldbank provincie Noord-Brabant, © Sjors van Gils (pagina 35)